

חוברת בעלי השמועה

כל האומר שמועה מפי אומרה יהא רואה
בעל השמועה כאלו הוא עומד כנגדו
(ירושלמי שבת ו,ב)

מרכז תורה וחינוך-דימונה
השיבה לצעירים - צביה
לחינוך תורני וערכי ברוח תורת א"

רשת
נעם צביה
ע"ש הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל
מובילה בחינוך התורני-ציוני

תוכן

22.....רב אסי	3..... תנאים (כללי)
23.....רב הונא	4.....הלל (הזקן)/בית הלל
23.....רב יהודה	4.....שמאי (הזקן)/בית שמאי
24.....רבי אלעזר בן פדת	4.....רבי שמעון בן גמליאל
24.....רבי שמואל בר נחמני	6.....רבי אליעזר (בן הורקנוס)
25.....רבה בר רב הונא	9.....רבי עקיבא
25.....רב נחמן (בר יעקב)	11.....רבי ישמעאל
26.....רב ששת	11.....רבי יהושע בן קרחה
26.....רבי חייא בר אבא	12.....רבי נחמיה
26.....רבי אבא	12.....רבי מאיר
27.....רבי אבהו	13.....רבי שמעון בר יוחאי
28.....רב יוסף	14.....רבי יהודה (בר אלעאי)
28.....רבה בר חנה / רבה בר בר חנה	15.....רבי אלעזר (בן שמוע)
29.....רב אחא בר יעקב	15.....רבי שמעון בן מנסיא
29.....רב ספרא	15.....רבי חייא
30.....רב נחמן בר יצחק	16.....רבי
30.....אביי	17..... אמוראים (כללי)
30.....רבא	18.....רבי יהושע בן לוי
31.....אביי ורבא	18.....רב
32.....רב אחא בר רב איקא	19.....שמואל
32.....רב פפא	20.....רבי חנינא (בר חמא)
32.....רב אשי	21.....רבי יוחנן

*התנאים והאמוראים מובאים על פי סדר דורותיהם בסדר כרונולוגי.

תנאים

התנאים (ביחיד תנא) הם חכמי ישראל שחיו בתקופה שמימות אנשי כנסת הגדולה והזוגות ועד לחתימת המשנה, החל מתלמידי הלל ושמאי ועד לרבי יהודה הנשיא. רבים מהתנאים היו שותפים ביצירת המשנה. לאחר תקופת התנאים החלה תקופת האמוראים שהם היו חכמי הגמרא. תקופת התנאים ארכה כ-160 שנה (בשתי המאות הראשונות לספירה). התנאים חיו ופעלו בעיקר בארץ ישראל במרכזים שונים.

המילה תנא פירושה שנה, למד, כלומר למסור את התורה שבעל פה.

תקופת התנאים מתחלקת לחמישה דורות, ודור נוסף של "תנאים למחצה", שחי מיד אחרי חתימת המשנה. הרמב"ם כתב שבמשנה מוזכרים 128 תנאים, מהם 91 מוזכרים בעקבות הלכה שאמרו, ועוד 37 מוזכרים על עניין דרש או מעשה שעשו.

היו מהתנאים שהתפרנסו מעבודת כפיים בנוסף להיותם פוסקי הלכה, כמו רבי יוחנן הסנדלר והלל הזקן שהיה חוטב עצים. חלק מהתנאים שימשו גם כמנהיגי הציבור ואף ייצגו את העם היהודי בפני השלטונות הרומיים בארץ ישראל.

בתקופת התנאים אירעו שני מאורעות מרכזיים בתולדות עם ישראל: חורבן בית שני (בשנת ג'תתכ"ח) ומרד בר כוכבא ודיכוי (בשנת ג'תתצ"ה). לאחר חורבן הבית הקים רבן יוחנן בן זכאי מרכז רוחני גדול ביבנה, זאת לאחר שביקש מאספסיאנוס שלא יפגע בעיר יבנה בזמן החורבן ("תן לי יבנה וחכמיה"), תלמידיו ביבנה המשיכו את דרכו והפיצו את התורה בכל רחבי ארץ ישראל, תלמידיו היו: רבי אליעזר בן הורקנוס שהקים ישיבה בלוד, רבי יהושע בן חנניה, רבי אלעזר בן ערך, רבי שמעון בן נתנאל ורבי יוסי הכהן.

בסוף תקופת התנאים חיבר רבי יהודה הנשיא את המשנה, הוא ערך וסידר את כל דברי התנאים שהובאו לפניו וחילקם לשישה סדרים (זרעים, מועד, נשים, נזיקין, קדשים וטהרות), כל סדר מחולק לכמה מסכתות, וכל מסכת מחולקת לפרקים, כך שההלכות נסדרו בצורה מסודרת, על אף שעל פי ההלכה יש איסור להעלות על הכתב את התורה שבעל פה מכל מקום רבי יהודה הנשיא חשש שתשתכח התורה שבעל פה מעם ישראל ועל כן התיר לכתוב את התורה שבעל פה בהתבסס על הפסוק "עת לעשות לה' הפרו תורתך".

דרכם של התנאים התבססה בלימוד שבתורה שכתב דרך כללי התורה שבעל פה, וכך פסקו הלכות ותקנו תקנות. דרך פירוש התורה שכתב הייתה בדרישת דרשות מהפוסקים על פי י"ג מידות שהתורה נדרשת בהם, או דרישת מילים ואותיות מיותרות.

כאמור, נתן לחלק את תקופת התנאים לחמישה דורות כלהלן:

לפני חורבן הבית - תנאים ראשונים, ביניהם: הלל ושמאי, חוני המעגל, עקיבא בן מהללאל, יונתן בן עוזיאל ורבן גמליאל הזקן. הדור הראשון של תקופת התנאים חי תחת השפעתו של רבן יוחנן בן זכאי, הוא היה האיש שארגן מחדש את החיים היהודיים לאחר חורבן בית המקדש.

בין החורבן למרד בר כוכבא - תנאים שניים, ביניהם: רבי יהושע בן חנניה, רבי אליעזר בן הורקנוס, רבן גמליאל דיבנה, רבי אלעזר בן ערך.

דור מרד בר כוכבא - תנאים שלישיים, ביניהם: רבי עקיבא מהרוגי מלכות, רבי טרפון, רבי ישמעאל, רבי אלעזר בן עזריה, רבי יוסי הגלילי, רבי אלישע בן אבויה.

לאחר המרד - תנאים רביעיים, ביניהם: רבן שמעון בן גמליאל השני, רבי מאיר, רבי שמעון בר יוחאי, רבי יהודה בר אילעאי, רבי יוסי בן חלפתא, רבי אלעזר בן שמוע מהרוגי מלכות.

חותמי המשנה - תנאים חמישיים, ביניהם: רבי יהודה הנשיא, חותם המשנה, רבי ישמעאל ברבי יוסי, רבי שמעון בן אלעזר, סומכוס.

בית הלל / הלל הזקן

המנהיג הגדול שקם לעם ישראל עם שקיעת כוחו המדיני תחת שלטון הרומאים והתנכרות מלכותו של הורדוס למסורת היהדות, כמאה שנה לפני החורבן.

"כשנשתכחה תורה מישראל עלה עזרא מבבל ויסדה; חזרה ונשתכחה עלה הלל הבבלי ויסדה";

יומא ל"ה ע"ב

ת"ר עני ועשיר ורשע באין לדין לפני אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה אם אומר עני הייתי וטרוד במזונותי אומרים לו כלום עני הייתי יותר מההלל אמרו עליו על הלל הזקן שבכל יום ויום היה עושה ומשתכר בטרפעיך חציו היה נותן לשומר בית המדרש וחציו לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו פעם אחת לא מצא להשתכר ולא הניחו שומר בית המדרש להכנס עלה ונתלה וישב על פי ארובה כדי שישמע דברי אלהים חיים מפי שמעיה ואבטליון אמרו אותו היום ערב שבת היה ותקופת טבת היתה וירד עליו שלג מן השמים כשעלה עמוד השחר אמר לו שמעיה ואבטליון אבטליון אחי בכל יום הבית מאיר והיום אפל שמא יום המעון הוא הציצו עיניהן וראו דמות אדם בארובה עלו ומצאו עליו רום שלש אמות שלג פרקוהו והרחיצוהו וסיכוהו והושיבוהו כנגד המדורה אמרו ראוי זה לחלל עליו את השבת.

(קובץ סיפורים על הלל במסכת שבת דף לא ע"א)

הלל תיקן תקנות רבות למשל (משנה שביעית י, ג): פרזבול, אינו משמט. זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן, כשראה שנמנעו העם מלהלוות זה את זה ועוברין על מה שכתוב בתורה (דברים טו ט): "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל" וגו', התקין הלל פרזבול.

בית שמאי / שמאי (הזקן)

מגדולי חכמי ישראל כמאה שנה לפני חורבן בית שני.

שמאי והלל הזקן חברו היו בני הזוג האחרון, מן הזוגות שעמדו בראש העם אחרי אנשי כנסת הגדולה. הלל שימש נשיא הסנהדרין, ושמאי היה אב בית דין על ידו.

זמן פעולתם חל בימי הורדוס וירשיו. שמאי היה תקיף בהשקפת עולמו המוסרית ובדרכי חייו. דרש אמת ומשפט בלי ויתורים ופשרות: "ייקוב הדין את ההר".

מעט מהלכותיו של שמאי הגיעו אלינו (משנה מע"ש ב:ד, ערלה ב:ה, תוספתא מע"ש ב:י, ועוד), ורק בשלושה מקומות נחלקו שמאי והלל עצמם (משנה ראש עדיות). כנראה נשתקעו רוב הלכותיו בדברי תלמידיו. הוא יסד בית מדרש גדול לתורה, שנקרא בשם בית שמאי, שבו המשיכו לפתח את שיטתו.

רבי שמעון בן גמליאל

שמעון בן גמליאל הראשון

תנא בדור הראשון ונשיא הסנהדרין. פעל 18 שנה לפני חורבן הבית. היה מבית הלל ותיקן תקנות לצורך השעה. מת לפני החורבן.

אמר שאין לגזור גזרות שאין רוב הצבור יכולים לעמוד בהם (תוספתא סנהדרין פ"ב). הלכות לא נזכרו בשמו. יתכן שהלכות שנאמרו בשם רשב"ג סתם הן שלו, ויתכן גם שנכללו בדברי בית הלל. נמסר בשמו מאמר מוסרי: כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה, ולא המדרש עיקר אלא המעשה (אבות פ"א י"ז), ומסופרות עליו כמה הגדות (סוכה נ"ג).

שימיעון בן גמליאל השני

תנא בדור השלישי ונשיא הסנהדרין. היה נער בעיר ביתר בזמן מרד בר כוכבא. כאשר נפלה העיר נמלט מתוך ההרבה (סוטה מ"ט: גיטין נ"ח.). כאשר נוסד בי"ד באושא, נבחר לשבת על כסא נשיאות אבותיו. הוא השתדל להגדיל את כח בית דינו הגדול, וקבע תפקיד חדש בבית הדין: "חכם". עד זמנו היו רק זוגות: נשיא ואב ב"ד, והוא הוסיף שלישי, נשיא, אב"ד וחכם.

היה קרוב למלכות, ולמד חכמה יונית (ב"ק פ"ג.). התיר את התרגום היוני (מגילה ט': ירושלמי שם). כנראה למד גם חכמת הטבע ותכונת הגוף לצורך רפואות (ברכות כ"ה. מ', שבת ע"ח: כתובות נ"ט: ק"י:).

השתדל למנוע מחלוקת ולהחזיר השלום אך למרות כל מאמציו היו בתקופתו מחלוקות (הוריות י"ג:), למרות שהשתדל תמיד בעונה יתירה למנוע מחלוקת ולהחזיר שלום. למשל: כאשר התלון לפניו בנו ר' יהודה על ר"ש בר"א, השיבו אביו: בני אל ירע לך דבר זה, שהוא ארי בן ארי ואתה ארי בן שועל (ב"מ פ"ד:). הוא רצה שגם אחרים ינהגו במדת הענוה, ושנא את המתיהרים (ברכות ט"ז: תענית י':).

מצאנו לרשב"ג כשלושים הלכות בדיני שבת וכ- 15 בדיני שביעית, וכמעט בכולם הוא מקל. גם בעניינים אחרים הוא נוטה להקל, לפעמים מפני שקשה בעיניו להטריח בני אדם. הוא הקל בבדיקת חמץ שלא להטריח (תוספתא פסחים פ"א); תרומה נותנים כפלים בחולין, שלא להטריח (ירוש' כתובות פ"ה ג'). הזהיר על כבוד הצבור (תוס' מגילה פ"ג). בתעניות לא חש לטרחא (תענית י"ד:).

חשש לתיקון העולם, ואמר: תינוק בן יומו חי מחללין עליו את השבת, דוד מלך ישראל מת אין מחללין עליו את השבת (שבת קנ"א:).

דרש לבער את הפושעים. כאשר אמרו לו ר' מאיר ור' עקיבא 'אילו היינו בסנהדרין לא היה אדם נהרג מעולם' - אמר כי לתיקון העולם דרושה מדת הדין, ולפי דבריהם יירבו שופכי דמים בישראל (מכות ז').

היה מהפך בזכות הנשים (כתובות ע"ט: גיטין מ"א. קדושין כ'): ובזכות העבדים (גיטין י"ב.), ואמר שכשם שישראל מצווין לפדות בן חורין, כך מצווין לפדות עבדים (ירוש' גיטין פ"ד ח').

כדי לחזק את הדין ולמעט מחלוקת קבע עיקר גדול: אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו, אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין. ומזה נובע שלא לחשוש לדעת המיעוט (עי' בכורות כ': כ"ד). הלך אחר המנהג (כתובות פ"ו ד', ב"מ פ"ז א., ב"ב פ"י א').

רוב הלכותיו נתקבלו, מלבד שלשה דברים (גיטין ע"ד: ב"ב קע"ג: סנהדרין ל"א.). מדבריו למדנו על מנהגי ישראל בעת ההיא: ט"ו באב ויוה"כ שבהם בנות ישראל יוצאות בכלי לבן (תענית פ"ד ח'); מנהגים בסעודה בעת שיש אורחים (תוס' ברכות פ"ד ט'); נוסח הכתובה והגט (תוספתא סנהדרין פ"ז א', גיטין פ"ט י"ג).

הוא היה אומר על שלשה דברים העולם עומד, על הדין ועל האמת ועל השלום, שנאמר אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם (אבות סוף פ"א).

רבי אליעזר (בן הורקנוס)

תנא בדור השני, סוף המאה הראשונה ותחילת המאה השנייה לספירה. הוא ר' אליעזר סתם. תלמידו החשוב של רבן יוחנן בן זכאי.

אגדה הנמצאת בכמה מקורות (ב"ר מב, תנחומא בובר, לך לך י, אבות דר"נ ו, פדר"א א-ב).

מתארת את תחילת לימודו של רבי אליעזר בדומה ללימודו של רבי עקיבא:

אבות דרבי נתן נוסחא ב פרק יג

אמרו עליו על ר' אליעזר בן הורקנוס כשבקש ללמוד תורה, חורשין הרבה היו לאביו והוא היה חורש בטרשין. ישב לו והיה בוכה.

אמר לו אביו: [בני] מפני מה אתה בוכה? שמא מצטער אתה שאתה חורש בטרשין למחר בוא וחורש על גב מענה. ישב לו על גב מענה והיה בוכה.

א"ל אביו: מה אתה בוכה?

א"ל שאני מבקש ללמוד תורה.

א"ל [והרי בן כ"ח שנים אתה ואתה מבקש ללמוד תורה? אלא] לך וקח לך אשה והוליד ממנה בנים והולכין לבית הספר. היה מצטער שלוש שבתות עד שנגלה עליו אליהו.

א"ל עלה לך אצל בן זכאי לירושלים.

[עלה] ישב לו והיה בוכה.

א"ל בן מי אתה? ולא הגיד לו.

- מה אתה בוכה, מה תבקש?

א"ל ללמוד תורה.

א"ל מימך לא נכנסת לבית הספר ולא למדת קריאת שמע ולא תפלה ולא ברכת המזון?

א"ל לאו.

עמד ולמדו שלשתן.

א"ל מה אתה מבקש, לקרות או לשנות?

א"ל לשנות.

היה מלמדו שתי הלכות כל ימות השבת, ובשבת היה חוזר עליהם ומדבקן.

עשה שמונה ימים ולא טעם כלום, עד שעלה ריח פיו לפניו וטרדו מלפניו. וישב לו והיה בוכה.

א"ל למה אתה בוכה?

א"ל שהעמדתי מלפניך כאדם שהוא מעמיד מלפניו מוכה שחין.

א"ל בן מי את?

א"ל בן הורקנוס אני.

א"ל הלא את בן גדולי העולם, ולא היית מודיעני, היום את סועד אצלי.

א"ל כבר סעדתי אצל בני אכסניא שלי.

שלח רבן יוחנן לבני אכסניא שלו. אמר להם: אצליכם סעד אליעזר היום?

אמרו לו לאו. והרי יש לו שמונה ימים שלא טעם כלום.

רבי יהושע בן חנניה ור' יוסי הכהן ור' שמעון בן נתנאל הלכו ואמרו לרבן יוחנן והרי יש לו שמונה ימים שלא טעם כלום. וכיון ששמע ר' יוחנן בן זכאי, עמד וקרע את בגדיו. א"ל: אי לך ר' אליעזר, שהיית מושלך מבינותינו. [אבל אני אומר] לך כשם שעלה ריח פיך לפני, כך תהא משנת פיך יוצאה מסוף העולם ועד סופו. [קורא אני עליך] ושם האחד אליעזר (שמות י"ח ד').

אמרו בניו של הורקנוס לאביהם: לך ונדה את אליעזר מנכסך. עלה לירושלים לנדונו מנכסיו, ומצא שם יום טוב לר' יוחנן בן זכאי, וכל גדולי המדינה מסובין אצלו. ...רבי יהושע רבי שמעון בן נתנאל הלכו ואמרו לרבי יוחנן בן זכאי הרי אביו של

רבי אליעזר בא.

אמר להם עשו לו מקום. ועשו לו מקום והושיבוהו אצלו ביניהן.

אמר לו ריב"ז: אליעזר אמור לנו דבר אחד מדברי תורה.

אמר לו אמשול לך משל: למה אני דומה, לבור הזה שאינו יכול להוציא מים יותר ממה שהוא מכניס.

אמר לו אמשול לך משל: לה"ד לבאר הזאת שהיא מזלת ומוציאה מים מאליה כך את יכול לומר דברי תורה יתר ממה שנאמר למשה בסיני.

[א"ל ב' וג' פעמים ולא קבל עליו. יצא ריב"ז והלך לו, והיה ר' אליעזר יושב ודורש דברים יותר ממה שנאמר למשה בסיני].

ופניו מאירות כאור החמה, וקרנותיו יוצאות כקרנותיו של משה, ואין אדם יודע אם יום הוא ואם לילה.

רבי יהושע ור' שמעון בן נתנאל הלכו ואמרו לריב"ז בוא וראה רבי אליעזר יושב ודורש דברים [יותר] ממה שנאמר למשה בסיני, ופניו מאירות כאור החמה, וקרנותיו יוצאות כקרנותיו של משה, ואין אדם יודע אם יום הוא ואם לילה.

בא ר' יוחנן בן זכאי מאחריו ונשקו על ראשו ואמר: אשריכם [אברהם] יצחק ויעקב שיצא זה מחלצים.

אמר להם אביו של רבי אליעזר: למי אתם אומרים כך?

אמרו לו: לבנך אליעזר.

אמר להם: וכך היה צריך לומר אשריכם אברהם יצחק ויעקב שיצא זה מחלצים? לא היה צריך לומר אלא אשרי אני שיצא מחלצי.

היה רבי אליעזר יושב ודורש, ואביו עומד על רגליו.

א"ל: אבא, אני יכול להיות יושב ודורש ולומד דברי תורה ואתה עומד על רגליך. עמד והושיבו אצלו.

א"ל: בני, לא באתי לשבח הזה, ולא באתי אלא לנדותר מנכסי. ועכשיו שבאתי וראיתי ושמחתי בתלמוד תורתך, הרי אחיך מנודים מהם, והם נתונים לך במתנה.

א"ל: מוצל אני עד שאני שוה לכל אחד בהם.

א"ל: אילו בקשתי מלפני המקום כסף וזהב היה לו ליתן לי, שנאמר לי הכסף ולי הזהב [וגו']. (חגי ב' ח') אילו בקשתי ממנו קרקעות היה נותן לי, שנאמר לה' הארץ ומלואה (תהלים כ"ד א). לא בקשתי ממנו אלא שאזכה לתורה, שנאמר על כן כל פקודי כל ישרתי, כל ארח שקר שנאתי (שם קי"ט קכ"ח):

רבו דימהו לבור סיר שאינו מאבד טיפה, ואמר עליו: אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזניים ואליעזר בן הורקנוס בכף שניה - מכריע את כולם (אבות ב:ח).

ר' אליעזר העיד על עצמו:

מימי לא קדמתי אדם בבית המדרש, ולא ישנתי בבית המדרש וכו', ולא הנחתי אדם בבית המדרש ויצאתי, ולא שחתי שיחת חולין, ולא אמרתי דבר שלא שמעתי מפי רבי מעולם (סוכה כח:א).

כשלוש מאות הלכות מצאנו לר' אליעזר במשנה, והרבה מאות בברייתות ובשני התלמודים. כששאלוהו דבר שלא היה בידו מסורת מרבו היה משיב "לא שמעתי" (משנה נגעים טי, יא:ז), או שנמנע מלענות על השאלה (יומא סו:ב).

בשעת פטירתו אמר: הרבה תורה למדתי, והרבה תורה לימדתי. הרבה תורה למדתי ולא חסרתי מרבתי אפילו ככלב המלקק מן הים. הרבה תורה לימדתי ולא חסרוני תלמידי אלא כמכחול בשפופרת (סנהדרין סח:א).

עם חורבן ירושלים ומעבר הסנהדרין ליבנה נמצא גם הוא בין חכמי יבנה, ונטל חלק חשוב בדיוני הסנהדרין. היה אחד מארבעת החכמים ביבנה שהיו בקיאים בלשונות הרבה (סנהדרין יז:ב). השתתף במשלחות לרומי בענייני האומה, יחד עם הנשיא רבן גמליאל וחכמים אחרים (ירושלמי סנהדרין ז:יג). יושב היה בלוד, ובית דינו בלוד נחשב לאחד מבתי הדין המשובחים (סנהדרין לב:ב). התחתן בבית הנשיאות, ונשא לאישה את אימא שלום (ע"ע), אחותו של רבן גמליאל דיבנה.

ר' אליעזר היה תקיף מאוד באופיו, והיה עומד על דעתו ולא היה מעביר על מידותיו (תענית כה:ב). תכונה זו הביאה עליו רעות רבות.

לאחר החורבן היה חשש להתפוררות העם ולהתפצלות הפזורה ליחידות בעלות מנהגים שונים. כנגד מגמה זו עמלו הסנהדרין להביא לידי הכרעה בכל המחלוקות, ולקבוע הלכה ומנהג אחיד לכל תפוצות ישראל. נגד שאיפה זו עמד ר'

אליעזר, שבשמרו על המסורת שקיבל מרבותינו לא נכנע לדעת הרוב. במחלוקת אחת בעניין טומאה וטהרה (תנור של עכנאי) לא רצה לוותר על דעתו גם אחרי שעמדו למניין ורבו עליו חבריו (ב"מ נט:ב). כל חבריו, ובראשם הנשיא, רבן גמליאל גיסו, ראו בעמדתו זו של ר' אליעזר סכנה לאחדות האומה, ולא הייתה לפניהם דרך אחרת אלא לנדותו.

האגדה תספר פלאות על המאורעות שנתרחשו באותו מעמד:

"באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קיבלו הימנו.

אמר להם: אם הלכה כמותי חרוב זה יוכיח. נעקר חרוב ממקומו מאה אמה...

אמרו לו אין מביאין ראיה מן החרוב.

חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי אמת המים יוכיחו. חזרו אמת המים לאחוריהם.

אמרו לו אין מביאין ראיה מאמת המים.

חזר ואמר להם אם הלכה כמותי, כותלי בית המדרש יוכיחו. הטו כותלי בית המדרש ליפול. גער בהם רבי יהושע... אמר להם: אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה, אתם מה טיבכם?!!...

חזר ואמר להם אם הלכה כמותי מן השמים יוכיחו. יצאתה בת קול ואמרה: מה לכם אצל ר' אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום.

עמד ר' יהושע על רגליו ואמר: לא בשמים היא! ...

אמרו: אותו היום הביאו כל טהרות שטיהר ר' אליעזר ושרפום באש, ונמנו עליו וברכוהו (=נידוהו). ואמרו מי ילך ויודיעו? אמר להם ר' עקיבא אני אלך, שמא ילך אדם שאינו הגון ויודיעו, ונמצא מחריב את כל העולם כולו. מה עשה ר' עקיבא? לבש שחורים ונתעטף שחורים וישב לפניו ברחוק ארבע אמות.

אמר לו ר' אליעזר: עקיבא מה יום מיומים?

אמר לו: רבי, כמדומה לי שחברים בדילים ממך.

אף הוא קרע בגדיו, וחלץ מנעליו, ונשמת וישב על גבי קרקע זלגו עיניו דמעות, לקה העולם לקה העולם שליש בזיתים ושליש בחיטים ושליש בשעורים. ויש אומרים: אף בצק שבידי אשה טפח.

תנא: אף (=כעס) גדול היה באותו היום, שבכל מקום שנתן בו עיניו רבי אליעזר נשרף. ואף רבן גמליאל היה בא בספינה, עמד עליו נחשול לטבעו. אמר: כמדומה לי שאין זה אלא בשביל ר' אליעזר בן הורקנוס. עמד על רגליו ואמר: "רבנו של עולם, גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא עשיתי, אלא לכבודך, שלא ירבו מחלוקות בישראל. נח הים מזעפו".

מן היום ההוא ועד יום מותו ישב לו ר' אליעזר בודד ומנודה בביתו בלוד. בבית הועד שביבנה לא נשמע קולו יותר.

מאז לא הניחה לו אימא שלום, אשתו של ר' אליעזר ואחותו של רבן גמליאל, ליפול על אפיו, כדי שלא יבקש להעניש את אחיה הנשיא, האחראי לנידויו. יום אחד טעתה לחשוב שראש חודש הוא, ואין בו נפילת אפים, ולא השגיחה בו, ונפל על אפיו. כשעמדה על טעותה צעקה: קום, הרגת את אחי. בינתיים יצא הקול: נפטר רבן גמליאל (ב"מ נט:ב).

פעם אחת עבר ר' אליעזר בשוק, ואישה אחת אספה את האשפה של הבית וזרקתה לחוץ, ונפלה על ראשו של ר' אליעזר. אמר בלבו: דומה אני שהיום חברי מקרבין אותי, שנאמר מאשפות ירים אביון (ירושלמי מו"ק ג:א). אבל תקוותו לא הוגשמה ולא קירבוהו עוד עד יום מותו.

מאמרו באבות רומז לניסיונו המר עם חבריו:

יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך, ואל תהי נוח לכעוס, ושוב יום אחד לפני מיתתו. והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים, והוי זהיר בגחלתן שלא תכווה, שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב ולחישתן לחישת שרף, וכל דבריהם כגחלי אש (אבות ב:י).

כשחלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו. במקורות נמצאים כמה מסורות לגבי שיחתו האחרונה של רבי אלעזר עם חבריו ותלמידיו:

ברכות כח עמוד ב

תנו רבנן: כשחלה רבי אליעזר, נכנסו תלמידיו לבקרו. אמרו לו: רבינו, למדנו אורחות חיים ונזכה בהן לחיי העולם הבא. אמר להם: הזהרו בכבוד חבריכם, ומנעו בניכם מן ההגיון, והושיבום בין ברכי תלמידי חכמים, וכשאתם מתפללים - דעו לפני מי אתם עומדים, ובשביל כך תזכו לחיי העולם הבא.

סנהדרין סח עמוד א

תניא: כשחלה רבי אליעזר נכנסו רבי עקיבא וחביריו לבקרו. הוא יושב בקינוף שלו והן יושבין בטרקלין שלו. ואותו היום ערב שבת היה, ונכנס הורקנוס בנו לחלוץ תפלו. גער בו ויצא בנזיפה. אמר להן לחביריו: כמדומה אני שדעתו של אבא נטרפה. אמר להן: דעתו ודעת אמו נטרפה, היאך מניחין איסור סקילה ועוסקין באיסור שבות? כיון שראו חכמים שדעתו מיושבת עליו, נכנסו וישבו לפניו מרחוק ארבע אמות.

אמר להם: למה באתם?

- אמרו לו: ללמוד תורה באנו.

אמר להם: ועד עכשיו למה לא באתם?

אמרו לו: לא היה לנו פנאי.

אמר להן: תמיה אני אם ימותו מיתת עצמן.

אמר לו רבי עקיבא: שלי מהו?

אמר לו: שלך קשה משלהן.

נטל שתי זרועותיו והניחן על לבו, אמר: אוי לכם שתי זרועותיי שהן כשתי ספרי תורה שנגללין. הרבה תורה למדתי, והרבה תורה לימדתי. הרבה תורה למדתי - ולא חסרתי מרבתי אפילו ככלב המלקק מן הים, הרבה תורה לימדתי - ולא חסרתי תלמידי אלא כמכחול בשפופרת.

ברגעי חייו האחרונים שאלוהו הלכות בטומאה וטהרה, והוא ענה על כל דבר ודבר. המילה האחרונה שהוציא מפיו הייתה "טהור", ויצאה נשמתו בטהרה. עמד ר' יהושע על רגליו ואמר: הותר הנדר, הותר הנדר! (סנהדרין סח:א).

למרות שהיה תלמידו של רבן יוחנן בן זכאי, מבית הלל, נקרא בתואר 'שמותי' [=מבית שמאי] (ירושלמי שביעית סוף ט, ועוד) ואף מקשים מבית שמאי על ר' אליעזר (ירושלמי ביצה ד:ז). הוא שמר על מסורת בית שמאי, ולא זז ממנה. הוא לא אמר דבר שלא שמעו מרבתי. דרכו במדרש הכתובים הייתה ללכת אחרי משמעותו הפשוטה של הכתוב, עד שפירש "עין תחת עין - ממש" (ב"ק פד:א). סגנונו היה עז ונמרץ, ומאמריו מצטיינים בחריפות. קיצוני היה בהשקפותיו החברתיות והדתיות.

רבי עקיבא

רבי עקיבא בן יוסף, בן הדור השלישי של התנאים והגדול שבתנאים. חי מזמן חורבן בית שני ועד למרד בר כוכבא (67 או 68 שנים אחרי החורבן). מלבד שם אביו אין יודעים דבר על תולדתו.

לפי האגדה החל ר' עקיבא את לימודיו בגיל 40 ורחל בתו של של כלבא שבוע הסכימה להינשא לו בתנאי שילך ללמוד תורה. היה תלמידם של ר' אליעזר בן הורקנוס ור' יהושע בן חנניה. עיקר ישיבתו של ר' עקיבא היה בבני ברק, והוא נמנה בין גדולי ב"ד הגדול ביבנה.

בימי גזרות השמד של אדריינוס גזרה המלכות שלא יעסקו ישראל בתורה, לא נמנע רבי עקיבא מלהקהיל קהלות ברבים ולעסוק בתורה עד שתפסוהו וחבשוהו בבית האסורים, עד שהוציאו להורג. רבי עקיבא קיבץ את תורת הראשונים, וסידר את התורה שבעל פה. על יסוד רבי עקיבא ותלמידיו כתבו ר' יהודה הנשיא ותלמידיו את התורה שבעל פה: משנה ותוספתא ומדרשי תנאים.

לפי המסופר באבות דר"נ (פ"ו) על תחילתו של רבי עקיבא, החליט ללמוד כשהיה עומד על פי באר, וראה אבן חקוקה מן המים הנופלים עליה. אמר שגם דברי תורה יחקקו בלבו. היה לו כבר בן, ויחד עם בנו הלך לבית הספר ללמוד, והוא בן ארבעים שנה.

...דוסא אמר באותה פגישה לרבי עקיבא: אתה הוא עקיבא בן יוסף ששמך הולך מסוף העולם עד סופו? כמותך ירבו בישראל (יבמות ט"ז).

רבי עקיבא שהיה עני בנעוריו ולמד תורה בצער, נתעשר במדה יתירה. ואמרו שלא נפטר מן העולם עד שהיה ביתו מלא כלי זהב (אדר"נ פ"ו). אומרים לו לאדם מפני מה לא למדת תורה בעולם הזה? אומר שהייתי עני - אף רבי עקיבא עני היה; שהייתי מטופל (בבנים) - אף רבי עקיבא מטופל היה; שמא לא זכו לך אבותיך? אף רבי עקיבא לא זכו לו אבותיו (שם נוסחא כ' פ"ב).

בין תלמידיו הראשונים היו שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא. על שני אלה, ועל אלישע בן אבויה אמרו, שהם ור' עקיבא נכנסו בפרדס, כלומר עסקו בנסתרות במעשה בראשית ומעשה מרכבה, ומארבעתם רבי עקיבא לבדו יצא בשלום (חגיגה י"ד).

גדולי תלמידי רבי עקיבא האחרונים אשר על ידיהם נמסרה תורתו לדורות הם ר' מאיר ור"ש בן יוחאי ור' יוסי בן חלפתא, ור' יהודה בן אילעי ור' נחמיה.

כאשר קם בר כוזיבא ומרד ברומי, עמד רבי עקיבא לימינו ודרש דרך כוכב מיעקב (במדבר כ"ד י"ז) אל תקרי כוכב אלא כוזב, ובר כוזיבא אשר על ידו יושיע האל את עמו.

כאשר הוציאו את רבי עקיבא להריגה, זמן קריאת שמע היה. היו סורקין את בשרו במסרקות של ברזל, והיה מקבל עליו עול מלכות שמים, והיה מאריך באחד עד שיצאה נשמתו (ברכות ס"א). ונהרג בקיסרי (שמחות פ"ח). אמרו חכמים: משמת רבי עקיבא בטלו זרועי תורה ונסתמו מעיינות החכמה (סוטה מ"ט).

גדולתו של רבי עקיבא בתורה נודעת ממה שאמרו בשבחו שהוא דומה לאוצר בלום, והוא עשה כל התורה טבעות טבעות (גטין ס"ז). הוא קבץ את כל תורת הראשונים, וסידר את דברי התורה שבעל פה והתקין חלקיה בסדר נכון. זה מה שאמרו בירושלמי (שקלים ריש פ"ה) שהתקין רבי עקיבא מדרש הלכות והגדות. שלוש אלה הן שלושת חלקי חכמת ישראל.

על דרכו במדרש מוסב מה שאמר רב במליצתו המפליאה לשבח ר' עקיבא (מנחות כ"ט): שאמר הקב"ה למשה, אדם אחד יש שעתיד להיות בסוף כל הדורות, ועקיבא בן יוסף שמו, ושעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תלין של הלכות. דעתו של רבי עקיבא הייתה שאין מלה יתירה ואין אות יתירה בתורה, וכולם נתנו להידרש, ובעבור זה גדולה בעיניו המסורת השומרת דברי התורה שבכתב משנוי ונזק, ואמר: מסורת סייג לתורה (אבות פ"ג).

תלמידיו אחרי ימי השמד החזירו עטרת התורה בא"י ליושנה, השלימו מעשי רבם, ועל יסוד רבי עקיבא ותלמידיו בנו ר' יהודה הנשיא ותלמידיו, את המשנה והתוספתא ומדרשי התנאים.

זה מה שאמר ר' יוחנן (סנהדרין פ"ו): סתם מתניתין רבי מאיר, סתם תוספתא ר' נחמיה, סתם ספרא ר' יהודה, סתם ספרי ר' שמעון, וכולהו אליבא דר' עקיבא.

אך יש לדעת שלעומת מדרשי התורה שיצאו מתורת רבי עקיבא ותלמידיו יש מדרשים שמקורם בבתי מדרש של ר' ישמעאל אשר דרכו שונה מדרך רבי עקיבא, כמו מכילתא דר' ישמעאל על ספר שמות וגם ספרי על במדבר.

שיר השירים היה יקר בעיני רבי עקיבא עד מאוד, ואמר שאין כל העולם כולו כדאי כיום שניתן בו שה"ש לישראל, ושכל הכתובים קודש, ושיר השירים קודש קדשים (ידים פ"ג ה). ואמר המנענע קולו בשיר השירים בבית המשתאות ועושה אותו כמין זמר אין לו חלק לעוה"ב, (תוספתא סנהדרין פ"ב ו). הוא דרש את שיר השירים כמשל על הקב"ה וכנסת ישראל, וגישה זו הייתה לחוק למדרשי המקרא.

ברכות סא ע"ב

רבי עקיבא אומר בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך תנו רבנן פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שלא יעסקו ישראל בתורה בא פפוס בן יהודה ומצאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהלות ברבים ועוסק בתורה אמר ליה עקיבא אי אתה מתירא מפני מלכות אמר לו אמשול לך משל למה הדבר דומה לשועל שהיה מהלך על גב הנהר וראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום אמר להם מפני מה אתם בורחים אמרו לו מפני רשתות שמביאין עלינו בני אדם אמר להם רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם אמרו לו אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות לא פקח אתה אלא טפש אתה ומה במקום חיותנו אנו מתיראין במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה אף אנחנו עכשיו שאנו יושבים ועוסקים

בתורה שכתוב בה (דברים ל, כ) כי הוא חייך ואורך ימיו כך אם אנו הולכים ומבטלים ממנה עאכ"ו אמרו לא היו ימים מועטים עד שתפסוהו לר"ע וחבשוהו בבית האסורים ותפסו לפפוס בן יהודה וחבשוהו אצלו אמר לו פפוס מי הביאך לכאן אמר ליה אשריך רבי עקיבא שנתפסת על דברי תורה אוי לו לפפוס שנתפס על דברים בטלים בשעה שהוציאו את ר' עקיבא להריגה זמן ק"ש היה והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל והיה מקבל עליו עול מלכות שמים אמרו לו תלמידיו רבינו עד כאן אמר להם כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך אפילו נוטל את נשמתך אמרתי מתי יבא לידי ואקיימנו ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד יצתה ב"ק ואמרה אשריך ר"ע שיצאה נשמתך באחד אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה זו תורה וזו שכרה (תהלים יז, יד) ממתים ידך י"י ממתים וגו' אמר להם חלקם בחיים יצתה בת קול ואמרה אשריך ר"ע שאתה מזומן לחיי העוה"ב:

רבי ישמעאל

תנא בדור השלישי. מושבו היה בדרום, סמוך לאדום (כתובות ס"ד ע"א), ונראה ששם היתה ישיבתו הגדולה "בי ר' ישמעאל". הוא סתם רבי ישמעאל בש"ס. תלמידו המובהק של רבי נחוניא בן הקנה (שבועות כ"ו ע"א) ותלמידם של רבי אליעזר (ספרא תזריע פ"ג) ושל רבי יהושע (ע"ז כ"ט ע"ב) וחברו ובר פלוגתיה המובהק של ר"ע (יומא ע"ה ע"ב). בין תלמידיו הגדולים היו רבי מאיר (עירובין י"ג ע"א), רבי יונתן (מנחות נ"ז ע"ב), רבי יאשיה (שם), ור' אלעאי [אביו של ר' יהודה] (גיטין ו' ע"ב). הפירוש על ספר שמות שבידינו, הידוע בשם מכילתא דר' ישמעאל יצא מבית מדרשו. רבי טרפון אמר עליו: "חכם גדול הוא ובקי באגדות" (מו"ק כ"ח ע"ב). בילדותו נשבה והובא לרומי ור' יהושע פדאו בממון רב (גיטין נ"ח ע"א).

גיטין נח ע"א

ת"ר מעשה ברבי יהושע בן חנניה שהלך לכרך גדול שברומי אמרו לו תינוק אחד יש בבית האסורים יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים הלך ועמד על פתח בית האסורים אמר (ישעיהו מב, כד) מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים ענה אותו תינוק ואמר הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלך ולא שמעו בתורתו אמר מובטחני בו שמורה הוראה בישראל העבודה שאיני זז מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקין עליו אמרו לא זז משם עד שפדאו בממון הרבה ולא היו ימים מועטים עד שהורה הוראה בישראל ומנו רבי ישמעאל בן אלישע.

רבי יהושע בן קרחה

תנא במאה השניה, בדורו של רשב"ג השני. יש המזהים אותו עם ר' יהושע בנו של ר' עקיבא שהיה קרח. הוזכר פעמים מעטות במשנה, ומאמרים רבים שלו הוזכרו באגדה. האריך ימים, והיה קשיש מרבי יהודה הנשיא. וכאשר שאלו: רבי במה הארכת ימים? אמר לו: קצת בחיי? אמר לו: רבי תורה היא וללמוד אני צריך. אמר לו: מימי לא נסתכלתי בדמות אדם רשע וכו'. כנראה שלא רצה להשתמש בתפקידים ציבוריים, כי לא האמין שכוונת השלטון רצויה. כאשר רבי אליעזר בנו של רבי שמעון בר יוחאי היה ממונה מהמלך לתפוס גנבים מישראל, שלח ליה רבי יהושע בן קרחה: חומץ בן יין (רשע בן צדיק) עד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להריגה? שלח ליה קוצים אני מכלה מן הכרם. שלח ליה: יבוא בעל הכרם (הקב"ה) ויכלה את קוציו (ב"מ פ"ג).

רבי נחמיה

תנא בדור הרביעי, באמצע המאה השניה לספירה. מתלמידי ר' עקיבא האחרונים (ב"ר סאג; קה"ר יא:ו). ר' נחמיה הניח את היסוד לחיבור התוספתא ורוב משנתו נשתקעה בתוכה. "סתם תוספתא ר' נחמיה" (סנהדרין פו:א). עשרות פעמים מוזכר שמו במשניות ובברייתות, כשהוא חולק על שאר תלמידי ר' עקיבא. רבות המחלוקות בינו לבין ר' יהודה באגדה.

רבי מאיר

גדול התנאים בדור הרביעי. מכונה גם רבי מאיר בעל הנס. היה מחמשת התלמידים של רבי עקיבא שהקימו את עולם התורה לאחר שחרב במגפה הגדולה שהית בספירת העומר. רבי מאיר היה תלמידו המובהק של רבי עקיבא (עירובין י"ג ע"א). ואמרו: "סתם משנה רבי מאיר, ואליבא דר"ע" (סנהדרין פ"ו ע"א). רבי מאיר נחשב לחריף ועמוק מאוד, עד שגם בין התנאים היה נחשב לרב שקשה לרדת לסוף דעתו. אביו של רבי מאיר היה שר צבא רומי ושמו היה נירון, שהתגייר סמוך לחורבן הבית השני (גיטין נו ע"א).

רבי מאיר למד גם מרבי ישמעאל (עירובין שם). רבי עקיבא סמכו כשעדיין היה בחור (סנהדרין י"ד ע"א רש"י ד"ה: ולא) ואח"כ נסמך על ידי רבי יהודה בן בבא (שם). בין רבותיו היה גם אלישע בן אבויה (חגיגה ט"ו ע"ב). חבריו הגדולים היו: רבי יהודה (בר אלעאי), רבי שמעון (בר יוחי), רבי יוסי (בן חלפתא), ורבי אלעזר (בן שמוע). כשהעולם היה שמם מתורה, אמרו על רבי מאיר וחבריו: "הם הם העמידו תורה אותה שעה" (יבמות ס"ב ע"ב), והם מכונים "רבותינו שבדרום" (שם).

בנוסף לחריפותו היה גם גדול באגדה ובדרוש (סנהדרין ל"ח ע"ב) ואמר רבי יוחנן: "שלוש מאות משלות היו לו לרבי מאיר" (שם), וכן אמרו: "משמת רבי מאיר בטלו מושלי משלים" (סוף סוטה). בין תלמידיו המובהקים היו: סומכוס (עירובין י"ג ע"ב) ורבי שמעון בן אלעזר (חולין ו' ע"א). וכן למד אצלו רבי (עירובין י"ג ע"ב). כשרבן שמעון בן גמליאל אבי רבי שימש כנשיא, היה רבי מאיר ה"חכם", ופעם פגע רשב"ג בכבוד ר"מ, והוא ניסה להוריד את רשב"ג מנשיאותו, ועל כן קבעו שמו כ"אחרים אומרים" (עיין סוטה י"ב ע"א תד"ה: אחרים). היה עניו ורודף שלום, עד שהרשה לאשה לירוק בעיניו למען השכנת שלום בינה לבין בעלה (ירו', סוטה פ"א ה"ד). התפרנס מהיותו לבלר (עירובין י"ג ע"א). ידע על פה כל המקראות בדקדוק חסירות ויתרות, ופעם כשהלך לעבר שנה בעסיא, ולא היתה שם מגילה, כתבה בעל פה (מגילה י"ח ע"ב). אשתו היתה ברויה, בתו של רבי חנינא בן תרדיון (ע"ז י"ח ע"א). היו לו ממנה שני בנים שמתו על פניו ביום שבת (מדרש משלי פל"א - י'). היתה לו עוד אשה ששם אביה זרוז (חולין ו' ע"ב). נפטר באסיה וציווה שיעבירוהו לארץ ישראל (ירו', כלאים פ"ט ה"ד). נפטר לפני חבריו רבי יהודה ורבי יוסי (קידושין נ"ב ע"ב).

חגיגה טו א,ב

ת"ר מעשה באחר שהיה רוכב על הסוס בשבת והיה רבי מאיר מהלך אחריו ללמוד תורה מפיו אמר לו מאיר חזור לאחריך שכבר שיערתי בעקבי סוסי עד כאן תחום שבת א"ל אף אתה חזור בך א"ל ולא כבר אמרתי לך כבר שמעתי מאחורי הפרגוד שובו בנים שובבים חוץ מאחר....

ור"מ היכי גמר תורה מפומיה דאחר והאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן מאי דכתיב (מלאכי ב, ז) כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא אם דומה הרב למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו ואם לאו אל יבקשו תורה מפיהו אמר ר"ל ר"מ קרא אשכח ודרש (משלי כב, יז) הט אזנך ושמע דברי חכמים ולבך תשית לדעתי לדעתם לא נאמר אלא לדעתי רב חנינא אמר מהכא (תהלים מה, יא) שמעי בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך וגו' קשו קראי אהדדי לא קשיא הא בגדול הא בקטן כי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא ר"מ אכל תחלא ושדא שיחלא לברא ... אשכחיה רבה בר שילא לאליהו א"ל מאי קא עביד הקב"ה א"ל קאמר שמעתא מפומייהו דכולהו רבנן ומפומיה דר"מ לא קאמר א"ל אמאי משום דקא גמר שמעתא מפומיה דאחר א"ל אמאי ר"מ רמון מצא תוכו אכל קליפתו זרק א"ל השתא קאמר מאיר בני אומר בזמן שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי אם כך הקב"ה מצטער על דמן של רשעים ק"ו על דמן של צדיקים שנשפך

רש"י:

לדעתם לא נאמר - אלמא ברשיעי עסיקין וקאמר הט אזנך:

הטי אזנך - לשמוע ואת מעשיהם שכחי ואל תלמדי אותן

גדול - היודע לזהר [שלא ילמוד] מעשיו יכול ללמוד תורה מפיו:

תחלא - פרי החיצון הנאכל בתמרה:

שיחלא - גרעינה הנזרקת:

[השתא קאמר] - עכשיו שמע לקולך ואמר שמועה מפיו:

קלני מראשי - רבי מאיר אמרה במסכת סנהדרין (דף מו.) במדרש כי קללת אלהים תלוי (דברים כא) קל לית איני קל ולישנא מעליא כינה הדבר כלפי מעלה קלני מזרועי כבד אני מזרועי שיצרתי זה שמת בעונו:

תלמוד בבלי מסכת עירובין דף יג עמוד ב

אמר רבי אחא בר חנינא: גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין בדורו של רבי מאיר כמותו, ומפני מה לא קבעו הלכה כמותו - שלא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו. שהוא אומר על טמא טהור ומראה לו פנים, על טהור טמא ומראה לו פנים. תנא: לא רבי מאיר שמו אלא רבי נהוראי שמו, ולמה נקרא שמו רבי מאיר - שהוא מאיר עיני חכמים בהלכה. ולא נהוראי שמו אלא רבי נחמיה שמו, ואמרי לה רבי אלעזר בן ערך שמו, ולמה נקרא שמו נהוראי - שמנהיר עיני חכמים בהלכה. אמר רבי: האי דמחדדנא מחבראי - דחזיתיה לרבי מאיר מאחוריה, ואילו חזיתיה מקמיה - הוה מחדדנא טפי. דכתיב והיו עיניך ראות את מוריך.

רבי שמעון בר יוחאי

תנא בדור השני אחר החרבן. נולד בגליל, ולפי המסורה מת במירון בל"ג בעומר. תלמידו של ר' עקיבא שהוסמך על ידו. ייסד ישיבה בצידון ואח"כ במירון. רשב"י נאלץ לברוח מפני הרומאים ושהה עם בנו ר' אלעזר במערה 13 שנים. ר"ש הלך עם ר"א ב"ר יוסי לרומא להשתדל לבטל גזירות המלכות. אמר: ארבעה דברים היה רבי עקיבא דורש ואין אני דורש כמותו ודברי נראים מדבריו. היה דורש את טעם המצוות: "ר"ש דרש טעמיה דקרא". היה גדול גם באגדה. מיוחס לו ספר הזהר שנודע בשם מדרש דרשב"י, מיוחסים לו עוד מדרשים בשם נסתרות דרשב"י, ותפלת רשב"י. לשמו ולזכרו חוגגים את "הלולא דרשב"י" שנזכר בזהר, ביום ל"ג בעומר ("ח אייר) במירון.

בבביתא ובגמרא הוא מכונה ר' שמעון בן יוחי או ר"ש בן יוחאי או ר"ש סתם, ובמשנה הוא נקרא "רבי שמעון". היה תלמיד מובהק של רבי עקיבא ולמד אצלו 13 שנים בבני ברק (ויק"ר פכ"א ז').

רשב"י לא השתתף בתחילה במרד נגד הרומאים, אך רדיפות הרומיים והריגת רבי עקיבא הפכו את לבו נגדם.

שנה או שנתים אחרי מות רבי עקיבא (בערך שנת 126), נתאספו חכמים בכרם ביבנה. היו שם ר' יהודה ב"ר אלעאי ור' יוסי ורשב"י. ויטיב יהודה בן גרים גביהו. פתח ר' יהודה ב"ר אלעאי בשבח הרומיים ואמר: כמה נאים מעשיהן של אומה זו, תקנו שווקים תקנו גשרים תקנו מרחצאות. ר' יוסי שתק. נענה רשב"י ואמר: כל מה שתקנו לא תקנו, אלא לצורך עצמן תקנו. שווקין להושיב בהן זונות, מרחצאות לעדן בהן עצמן, גשרים ליטול מהן מכס. הלך יהודה בן גרים וסיפר דבריהם ונשמעו למלכות. אמרו: יהודה שעילה - יתעלה, יוסי ששתק יגלה לציפורי, שמעון שגינה יהרג. אזל הוא ובריה טשו בי מדרשא, וכאשר גברה הגזירה החביאו את עצמם במערה, ונעשה להם נס ומצאו חרוב ומעין מים והתפרנסו בדרך הזה, ולמדו שם ביחד כל היום במשך י"ג שנים. ואחר שמת הקיסר (אדריינוס) בא אליהו הנביא והודיעם, ויצאו משם (ירוש' שביעית פ"ט, בבלי שבת ל"ג: פסיקתא דף פ"ח ע"ב, ב"ר פע"ד ו' קה"ר פ"י ח', אסתר רבה פ"א ט').

רשב"י טהר את טבריא מטומאות מתים ע"י שנטע תורמסין בשווקים ובכל מקום שהתורמוס גדל, ידע שהוא מקום טהור, וכל מקום שלא גדל, ידע שקבר מתחתיו, והוציא את המת משם (שבת ל"ד.).

ר"ש דרש טעמיה דקרא: במצות לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה', דרש את טעם המצווה: על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ומים. מי דרכו לקדם? אנשים ולא נשים (ספרי שם פ' רמ"ט, יבמות ע"ז). רשב"י לא דרש את הדרשה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית, כי מדרשה זו אפשר לומר גם מצרי ולא מצרית ממזר ולא ממזרת. לפעמים דרש טעם

מעצמו: הפסוק 'ולקח הוא ושכנו' נאמר בפסח מצרים, ור"ש קבע שהוא גם בפסח דורות, בשל הטעם שדרש למצווה זו: כדי שלא יניח אדם את שכנו הקרוב אל ביתו וילך ויעשה פסחו אצל חברו (תוס' פסחים פ"ט).
 חכמי דורו והבאים אחריו שבחוהו מאד והללו את תורתו. ר' יוסי חברו אמר עליו: שפתים ישק משיב דברים נכחים (גיטין ט'), איסי בן יהודה אמר: ר"ש שנה הרבה ומשכח קמעא ומה שהוא משכח סובין של משנתו (שם ס"ז. אדר"נ פ"ח). אמרו עליו כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בפניו ושלא בפניו (פסחים נ"א:). ינוחו לו לר"ש ברכות על ראשו (ע"ז ס'). נמטיה אפריון לר"ש (ב"מ קי"ט).
 הלכותיו נמצאות בכל מסכתות הש"ס מלבד במסכתות ברכות, חלה, תענית, נדרים. תמיד ומדות. ומיחסים לר"ש הספרי (סנהדרין פ"ו), ומכילתא דרבי שמעון (עי' הפלס שנה ב' ושנה ג').

רבי יהודה - רבי יהודה בר אלעאי

תנא בדור הרביעי, במחצית השניה של המאה השניה לספירה ונאריך ימים. הוא ר' יהודה סתם. מגדולי התנאים בדור הרביעי. אחד מחמשת תלמידי ר' עקיבא האחרונים, שחזרו ויסדו את התורה בארץ ישראל אחרי שנתערערה על ידי הגזרות והשמדות שבאו בעקבות מרד בר כוכבא. בנו של התנא ר' אלעאי, תלמידו של ר' אליעזר. עליו נאמר "מעשה בחסיד אחד" (ברכות י"ח: עי' מהרש"א שבת קכ"ז: ברש"י).
 מיום שנולד ועד מותו לא נמצא בו חטא, מלבד עז שגידל לשתות חלב, כי היה גונח מלבו והרופא ציווהו לשתות חלב עזים. מעשה זה היה בניגוד לתקנת חכמים שאסרו לגדל בהמה דקה בא"י (תמורה ט"ו).
 ר' יהודה חי בתקופת הרומאים. הגמרא במסכת שבת מספרת על ויכוח בין שלושה חכמים על היחס לרומאים. רבי יהודה שיבח את מעשי הרומאים, לעומת רבי יוסי ששתק ורבי שמעון בר יוחאי שגינה את הרומאים. בעקבות זאת, קדמו הרומאים את רבי יהודה והוא נחשב "ראש המדברים בכל מקום", ונתעלה בצווי המלך (שבת לג: מנחות ק"ג).
 בני דורו עסקו בתורה יותר מדורו של משה ויהושע וחזקיה. אמרו עליו שבישיבתו היו ששה תלמידים מתכסין בטלית אחת ועוסקין בתורה (סנהדרין כ').
 היה יפה תואר מאוד. היה עני ביותר, עד שהוא ואשתו התכסו במעיל אחד. התפרנס מיגיע כפיו, וכד אזיל לבי מדרשא שקיל גולפא על כתפיה. אמר: גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה (נדרים מ"ט).
 זימנא חדא גזר רשב"ג תעניתא, ורבי יהודה בר אלעאי לא אתי לבי תעניתא, אמרין ליה "לא אית ליה כסויא" שדר ליה גלימא ולא קביל, דלי ציפתא ואמר ליה לשלוחא חזי מאי איכא! מיהו לא ניחא לי דאיתנהי בהדין עלמא (שם). [=יום אחד קרא רשב"ג לתענית ציבור, ורבי יהודה לא בא. אמרו לרשב"ג: אין לו מה ללבוש. שלח לו גלימה, ולא קיבל. הרים מחצלת, נעשה נס, וראה השליח שיש זהובים רבים מתחת לשטיח. אמר שלא נוח לו ליהנות בעולם הזה] נקבר בכפר עין זיתין ליד צפת.

יותר משש מאות הלכות של ר' יהודה נמצאות במשנה. מלבד מסכת קנים אין מסכת שלא הוזכר בה שמו של ר' יהודה. גם בתוספתא ובספרא בא שמו של ר' יהודה יותר פעמים מכל שם אחר. לא בהלכה בלבד, אלא גם באגדה היה ר' יהודה מהפוריים ביותר בין התנאים.

בהלכה הוא נושא ונותן כמה פעמים עם חבריו, תלמידי ר' עקיבא, ויש שמוסר בשמם (ע"ז סו:א). במחלוקת בין ר' יהודה ור' מאיר או ר' שמעון, ההלכה כר' יהודה (עירובין מו:ב). תלמידיו היו מחכמי הדור החמישי לתנאים: ר' אלעזר בר' שמעון (סוטה לד:א) ור' ישמעאל בר' יוסי (סוכה יח:א). גם ר' יהודה הנשיא, מסדר המשנה, היה תלמידו (שבועות יג:א, ירוש' ב"מ ג). ר' יהודה היה "מורינא דבי נשיאה" (מנחות קד:א, מורה בבית הנשיא, שעל פיו היו עושים כל דבריהם - רש"י). עיקר התורה, לפי השקפתו של ר' יהודה, הוא מדרש ההלכה. רובו של הספרא, מדרש ההלכה לספר ויקרא, הוא של ר' יהודה, שפיתח בו את שיטת ר' עקיבא רבו. הספרא נערך והורחב בדור הראשון לאמוראים. ר' יהודה כתב משנה, ושיקע את משניות רבותיו, בייחוד את משנתו של ר' אליעזר, שקיבל מאביו (מנחות יח:א), ר' טרפון ור' עקיבא. ר' יהודה הנשיא, מסדר המשנה, השתמש במשנתו הרבה, בצד משנתו של ר' מאיר וחבריו תלמידי ר' עקיבא.

רבי אלעזר

ר' אלעזר (בן שמוע), הוא "ר' אלעזר" סתם במשנה ובברייתות. תנא בדור הרביעי, באמצע המאה השנייה לספירה, כהן. האחרון בחמשת תלמידי ר' עקיבא האחרונים.

אמרו עליו: ר' אלעזר בשיטת ר' עקיבא רבו אמרה (כתובות מ:א). מסר גם בשם ר' יהושע (משנה נזיר ז:ד) ור' טרפון (תוספתא ב"ק א:ט).

בשעת השמד, כשגזרה המלכות שלא לסמוך חכמים, היה בין חמשת תלמידי ר' עקיבא שנשמכו על ידי ר' יהודה בן בבא.

תלמידיו העריכו אותו מאוד, והעלו זכרונות מתקופת לימודם אצלו. בין תלמידיו אלה היה רבי יהודה הנשיא, עורך המשנה (עירובין דף נג עמוד א): אמר רבי: כשהיינו לומדין תורה אצל רבי אלעזר בן שמוע היינו יושבין ששה ששה באמה... אמר רבי יוחנן: לבן של ראשונים כפתחו של אולם, ושל אחרונים כפתחו של היכל - ואנו כמלא נקב מחט סידקית. ראשונים - רבי עקיבא, אחרונים - רבי אלעזר בן שמוע. איכא דאמרי: ראשונים - רבי אלעזר בן שמוע, אחרונים - רבי אושעיא בריבי. ואנו כמלא נקב מחט סידקית.

רבי אלעזר בן שמוע היה מתלמידי האחרונים של רבי עקיבא שהעמידו את התורה לאחר מות כל תלמידי רבי עקיבא הראשונים: (יבמות דף סב עמוד ב) שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא, מגבת עד אנטיפרס, וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה, והיה העולם שמם, עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום, ושנאה להם ר"מ ור' יהודה ור' יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע, והם הם העמידו תורה אותה שעה.

רבי שמעון בן מנסיא

רבי שמעון בן מנסיא היה תנא בדור החמישי, תלמידו של רבי מאיר, חבר ב'קהלא קדישא' שבירושלים, בן תקופתו ומוקירו של רבי יהודה הנשיא ובני ביתו אם כי זקן ממנו. היה חברו אך חלק עליו מפעם לפעם. עם זאת רבי שמעון העריך ביותר את רבי יהודה הנשיא ואת בני משפחתו על פי המסופר במסכת סנהדרין: "ר"ש בן מנסיא אומר הנוי והכח והעושר והחכמה והשיבה והכבוד והבנים לצדיקים, נאה להם ונאה לעולם, מה טעמא עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תימצא עטרת זקנים בני בנים, ותפארת בנים אבותם, תפארת בחורים כחם, והדרת זקנים שיבה, ואומר ונגד זקניו כבוד. תני רבן שמעון בן מנסיא אומר אילו שבע מידות שמנו חכמים בצדיקים כולן נתקיימו ברבי ובניו".

רבי חייא

ר' חיא רבה (הגדול), בן אבא בר אחא כרסלא (או בר סלא) מכפרי בבבל.

מן התנאים האחרונים בני דורו של ר' יהודה הנשיא. מגדולי החכמים בדורו. עלה לארץ בזמן שסמכות הנשיאות אושרה על ידי השלטון הרומי, וגדולתו של רבי עזריה תקווה שהמרכז הישראלי יתחזק מחדש, והיה חופש לחיות לפי מסורת האבות.

ר' חייא היה מפמליית הנשיא וסמוך על שולחנו (עירובין עג:א).

ישב בטבריה והיה ידידו ויועצו של הנשיא. ר' חייא וחכמים נוספים סדרו קובצי ברייתות שנרשמו כ"מגילות סתרים" בענייני הלכה, והיו השלמה למשנת ר' יהודה הנשיא.

ר' אושעיה היה תלמידו, ואחרי כן היה חברו, והם סידרו את המשניות הקדומות. אחרי שנקבעו סדרי המשנה, נחשבו משניות אלה "ברייתות" (בר = חוץ), אבל נחשבו מדויקות וראויות לסמוך עליהן (חולין קמא:ב). בתלמודים מפוזרות ברייתות בשם "תני ר' חייא".

ר' חייא החל לארגן מערכת חינוך לילדים. חילק את התלמידים לחמש כיתות, ושינן לכל אחת חומש אחד. אחר כך לימד כל אחד לחבריו. ר' יהודה הנשיא אמר על כך: כמה גדולים מעשי חייא (כתובות קג:ב, ב"מ פה:ב).

בימי ר' חייא גברה המצוקה הכלכלית בקרב יהודי הגליל ורבים גוועו ברעב ונאלצו לעזוב את הארץ. לכן רצה לייסד

מרכזים ללמוד תורה בגולה. ר' חייא הכין את בן אחיו ובן אחותו, רב ורבה בר חנה, לצאת לבבל להורות שם, והציגם זה אחר זה לפני רבי לקבל רשות. רבי רצה לחזק את ארץ ישראל, לכן התנגד לירידתם לבבל. בקושי נתן רשות לאחד, ולשני צמצם את הרשיון, כדי שיישאר תלוי בסמכות הנשיאות. הישיבה הגדולה שנוסדה על ידי רב בן אחיו בסורא נתקיימה מאות שנים, הפיצה הרבה תורה ודעת בגולה הבבלית, ובין כתליה נרקם התלמוד הבבלי. שני בנים היו לו, תאומים: חזקיה ויהודה.

רבי

התנא רבי יהודה הנשיא. מסדר המשנה.

היה נשיא ישראל, וערך את המשנה. היה קרוב למלכות, וידידו של אנטונינוס. פתח אוצרותיו בשנות בצורת לעניים, ופרנס את תלמידיו. דיבר יוונית, שהייתה שפתם של החכמים וגדולי המדינה. חי באושא, בשפרעם, ואת רוב תורתו למד ולימד בבית שערים.

רבי יהודה הנשיא – חותם תקופת התנאים ומסדר המשנה; נולד בשנת 135 ומת בשנת 220 לסה"נ. הוא היה בן רשב"ג השני. בהיותו כבן שלושים (בשנת 165, בימי מרקוס אוריליוס ולוקיוס וירוס) נתמנה ל"נשיא" – תפקיד שהחזיק בו הלל, כי היה ממשפחתו והתייחס לדוד המלך (שבת נ"ו).

התואר "נשיא" הוא "רבי" באשורית, שם שהשתנה ל"גאון", ואח"כ ל"פרנס". פירושו: ראש הקהל. רבי יהודה היה מכונה תחילה "נשיא" בא"י, ו"רבי" בבבל (כי "רבי" הוא "נשיא"), אך במשך הזמן נתערבו התוארים בשתי הארצות. בשל גדולתו בתורה ובחכמה מכונה רבי יהודה בשם "רבנו" או "הקדוש" או "רבנו הקדוש" (פסחים ל"ז: יבמות ס"ה. מנחות ל"ב).

יש אגדה כי אשת המלך הייתה אוהבת את אמו של רבי, ובשעת הגזירה שאסרה למול את הילדים, החליפה את בנה אנטונינוס ברבי, והניקתו. אמו של רבי הניקה את אנטונינוס, והראתה כי בנה ערל ופטרוה בשלום (תוס' ע"ז י'). בגלל נשיאותו וחכמתו היה רבי קרוב למלכות וידידו של אנטונינוס, שנתן לו דשן באריסות (ירושלמי שביעית פ"ו א'). רבי נעשה עשיר גדול, עד שאמרו שומר אורות סוסיו עשיר משבור מלכא (שבת ק"ג). רבי פתח אוצרותיו בשנות בצורת לעניים, ופרנס את תלמידיו (ערובין נ"ג). אמר רב אחא בריה דרבא: מימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד (גיטין נ"ט).

רבי דיבר יוונית, שהייתה אז שפת החכמים וגדולי המדינה, והתנגד ללשון סורית שהייתה לשון מדוברת בין ההמון. אמר רבי: בא"י, לשון סורסי למה? אלא או לשון הקדוש או לשון יוונית (סוטה מ"ט). בביתו היה מדבר בלשון הקודש, וגם השפחה בבית רבי ידעה עברית (מגילה י"ח. ר"ה כ"ו: נזיר ג').

גר באושא, אח"כ בשפרעם, ואת רוב תורתו למד ולימד בבית שערים (סנהדרין ל"ב:). 17 שנותיו האחרונות חי בצפורי בשל אווירה הטוב, כי חולה היה. אחרי מותו הוליקוהו לבית שערים (ב"ר פצ"ו), ונקבר שם. בשעת פטירתו של רבי זקף עשר אצבעותיו כלפי מעלה, אמר: רבש"ע, גלוי וידוע לפניך שיגעתי בעשר אצבעותי בתורה, ולא נהניתי אפילו באצבע קטנה. יהי רצון מלפניך שיהא שלום במנוחתו! יצאה בת קול ואמרה: יבא שלום ינוחו על משכבותם... (כתובות ק"ג: ק"ד).

דרכי לימוד של רבי היו בסברה ובדרשה. דוגמה לכך הוא הטעם שנתן לפסוק "כבד את אביך ואת אמך" – אב קודם לאם; ונאמר "איש אמו ואביו תיראו" – אם קודמת לאב. וכך פירש: גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שבן מכבד את אמו יותר מאביו, שמשדלתו בדברים, לפיכך הקדים הקב"ה כיבוד אב לכיבוד אם; וגלוי וידוע לפניו שהבן מתיירא מאביו יותר מאמו, מפני שמלמדו תורה, לפיכך הקדים מורא האם למורא האב (קדושין ל"א).

שיחות של רבי עם אנטונינוס מוזכרות במסכת סנהדרין צא,א:

אמר ליה אנטונינוס לרבי: גוף ונשמה יכולין לפטור עצמן מן הדין, כיצד? גוף אומר: נשמה חטאת, שמיום שפירשה ממני – הריני מוטל כאבן דומם בקבר. ונשמה אומרת: גוף חטא, שמיום שפירשתי ממנו – הריני פורחת באויר כצפור. אמר ליה, אמשול לך משל, למה הדבר דומה: למלך בשר ודם, שהיה לו פרדס נאה, והיה בו בכורות נאות, והושיב בו שני

שומרים, אחד חיגר ואחד סומא. אמר לו חיגר לסומא: בכורות נאות אני רואה בפרדס. בא והרכיבני ונביאם לאכלם. רכב חיגר על גבי סומא, והביאום ואכלום. לימים בא בעל פרדס. אמר להן: בכורות נאות היכן הן? - אמר לו חיגר: כלום יש לי רגלים להלך בהן? - אמר לו סומא: כלום יש לי עינים לראות? מה עשה - הרכיב חיגר על גבי סומא ודן אותם כאחד. אף הקדוש ברוך הוא מביא נשמה וזורקה בגוף, ודן אותם כאחד. שנאמר [תהלים נ] יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו. יקרא אל השמים מעל - זו נשמה, ואל הארץ לדין עמו - זה הגוף.

פעלתו העיקרית של רבי הייתה כתיבת התורה שבעל פה ועריכת המשניות, זאת על פי הדרשה "עת לעשות לה' הפרו תורתך". ולולא הוא נשתכחה תורה מישראל.

רבי חלק גם על חכמים קודמים, לפעמים בלשון "אומר אני" (ב"ב קכ"ג). חלק גם על אביו רשב"ג ואמר: נראין דברי מדברי אבא (עירובין ל"א). לפעמים אמר הנח דברי ואחוז דברי ר"ח (ע"ז ל"ו). רבי חזר מדבריו אם שמע דעה טובה יותר בעיניו (שבת ל"ב). הרבה פעמים אמר רואה אני את דבריו מדברי. גם על חכמי האומות אמר במקרה מסויים שדבריהם יותר נכונים מדברי חכמי ישראל (פסחים צ"ד).

דרכו לקרב מחלוקות ולהכריע ביניהם, כמו: נראין דברי בעריפה, ודברי ר"ש בסמיכה (ירושלמי סנהדרין פ"א ב'). כך כותב הרמב"ם בהקדמה למשנה: וכאשר הגיע הזמן אחריהם אל רבנו הקדוש ע"ה, והיה יחיד בדורו ואחד בזמנו, איש שנמצא בו כל החמודות והמידות הטובות, עד שזכה בהם אצל אנשי דורו לקרותו רבנו הקדוש, ושמו יהודה. והיה בחכמה, ובמעלה בתכליתם, כמו שאמרו (גיטין נט.), מימות משה רבנו ועד רבי לא ראינו תורה וגדולה במקום אחד. והיה בתכלית החסידות והענווה והרחקת התענוגים, כמו שאמרו גם כן (סוטה מט, ב), משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא. והיה צח לשון ומופלג מכל האדם בלשון הקודש, עד שהחכמים ע"ה היו לומדים פירוש מה שנשתבש עליהם מאותיות המקרא, מדברי עבדיו ומשרתיו. וזה מפורסם בתלמוד (בר"ה כו, ב). והיה לו מן העושר וההון ורוחב היכולת, מה שנאמר בו, אהוריירה דרבי הוה עתיר משבור מלכא (ב"מ פה.). וכן הרחיב הוא על אנשי החכמה ומבקשיה, ורבי תורה בישראל ואסף ההלכות ודברי החכמים והמחלוקות המקובלות מימות משה רבנו עד ימותיו.

אמוראים

אמוראים (ביחיד אמורא) הם חכמי התלמוד שפעלו בין חתימת המשנה לחתימת התלמוד (המאות ה-3–5 לספירה) בשני מרכזים עיקריים, בבל וארץ ישראל. דיוניהם ההלכתיים מתועדים ברובם בתלמוד הבבלי ובתלמוד הירושלמי, ודרשותיהם מתועדות במדרשי אגדה אמוראים ובשני התלמודים. קדמו להם התנאים, שרבים מדבריהם הורחבו על ידי האמוראים, או נוסחו מחדש על ידם, ולבסוף הוכללו במפעלם הגדול: התלמוד. אחריהם הגיעו הסבוראים.

הכינוי "אמורא" שימש במקור לתיאור תפקיד שהיה קיים בבית המדרש - ה"אמורא" היה מבאר את דברי החכם בפני הציבור, ושימש כמתורגמן או כרמקול אנושי של החכם שדרש, אך כבר בתקופת התלמוד הפך לכינוי כללי לחכמים שחיו לאחר חתימת המשנה ותפקידם הוגדר כמבארי המשנה.

עיקר פועלם של האמוראים היה לפרש את תורתם של התנאים: משנה וברייתות. המשנה נחשבה לספר הלכה מוסמך, ונמנעו מלחלוק עליה. האמוראים פירשו את המשניות, תירצו סתירות בין מקורות תנאיים, הסיקו מתוך המשניות הלכות ועקרונות חדשים, התקינו תקנות, הנהיגו מנהגים וקבעו כללי פסיקה. תמצית הדיונים בעניינים אלו רוכזו בתלמוד.

תחום נוסף שבו עסקו האמוראים בהרחבה הוא האגדה. בין האמורים היו חכמים רבים שנתפרסמו בגלל עיסוקם באגדה, והם אף נקראו "רבנן דאגדתא". האגדה האמוראית נשתמרה בתלמוד וגם בספרים המיוחדים לאגדה. בין ספרים אלה: מדרש רבה, תנחומא, פסיקתא ועוד.

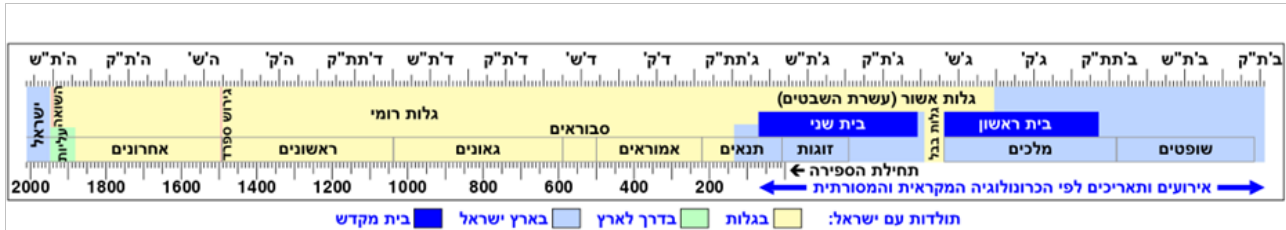
האמוראים פעלו בשני מרכזים תורניים, בארץ ישראל ובבבל. בגלל ההבדלים הרבים שבין שני מרכזים אלו, מקובל להבדיל בין אמוראי בבל לאמוראי ארץ ישראל. ישנה מחלוקת כמה אמוראים היו, האם כמה מאות (ובוודאי יותר מ-500) או כמה אלפים.

אמוראים שחיו בארץ ישראל ונסמכו קבלו את התואר "רבי" כמו רבי יוחנן או רבי עובדיה. אחד מגדולי האמוראים בארץ ישראל היה רבי יוחנן שכתב את התלמוד הירושלמי. אמוראים שחיו בבבל ולא נסמכו (מכיוון שניתן יה לסמוך לרבנות רק בא"י) קבלו את השם "רב" כמו "רב יהודה" "רב יוסף" ועוד. מגדולי אמוראי בבל היה "רב" אשר היה תלמידו של רבי

יהודה הנשיא שחתם את המשנה.

בארץ ישראל היה המרכז התורני בתקופה זו בטבריה ובקיסריה, ובבבל היה המרכז העיקרי בישיבת סורא וישיבת נהרדעא שעברה עם חורבנה לפומבדיתא. אמוראי בבל ואמוראי ישראל שמרו על קשר ונעזרו זה בזה לדיונים הלכתיים באמצעות אמוראים שנדדו מארץ לארץ וכונו "נחותי" או "נחותאי", אלו העבירו את השמועות והלימוד מא"י לבבל ולהיפך.

אמוראי ארץ ישראל פעלו במשך כחמישה דורות. אמוראי בבל פעלו מאז ירדת רב לבבל וייסוד ישיבת סורא במשך כשמונה דורות ועד חתימת התלמוד הבבלי על ידי רב אשי ורבינא, שלאחריהם החלה תקופת הסבוראים.

רבי יהושע בן לוי

אמורא ירושלמי בדור הראשון, בראשית המאה השלישית.

היה תלמיד בר קפרא, אך רבו המובהק היה ר' יהודה בן פדיה. רבי יהושע בן לוי היה ריש מתיבתא בלוד, ורק בסוף ימיו הייתה ישיבתו בטבריה. היה עשיר ובעל נכסים, עסק בצרכי צבור והשתדל לטובת בני עמו אצל שרי הממשלה. מאמריו בהלכה ובאגדה רבים, והם משקפים את מחשבותיו במדות ובמוסר. בני זמנו היו משבחים אותו וקראוהו בעל אגדה. התווכח עם המינים. בהלכה הלך בדרך משנתו של רבי, ואמר "עמוד ברזל זו המשנה", ודקדק בה לפרשה. כלל היה בידו: כל הלכה שהיא רופפת בבית דין ואין אחד יודע מה טיבה, צא וראה מה הצבור נוהג ונהג. היה ממנה את כל תלמידיו וסמך ידם לדון יחידי, להתיר נדרים, לראות כתמים ולהתיר בכורות.

ר' חנינא היה חברו וקשיש קצת מרבי יהושע בן לוי. גם ר' יונתן היה חברו. מגדולי תלמידיו: ר' חייא בר אבא, ר' חמא בר עוקבא, ריש לקיש, ר' אלעזר.

רב

רב (ר' אבא בר איבו), ראשון אמוראי בבל והגדול שבהם. מיסדה של ישיבת סורא שנתקיימה כשמונה מאות שנה, עד סוף תקופת הגאונים.

מוצאו ממשפחה שייחוסה הגיעה עד שמעא אחי דוד (כתובות סב:ב), או עד דוד עצמו (ירושלמי תענית ד:ב). מושב משפחתו היה בעיר כפרי הסמוכה לסורא.

בימי עלומו עלה רב ביחד עם ר' חייא דודו לארץ ישראל. ר' חייא דאג לחינוכו. רב היה עם דודו, עזר בעסקיו והלך בשליחותו (סנהדרין ג:ו), ואכל על שולחנו (עירובין עג:א).

רב למד בישיבתו של רבי, ולאחר זמן קצר נחשב בין התלמידים החשובים בישיבה. ר' יוחנן מספר: זכורני כשהייתי יושב שבע עשרה שורות מאחורי רב, שישב לפני רבי, היו זיקוקין של אש יוצאים מפי רב לפי רבי, ומפי רבי לפי רב, ולא הבינותי את דבריהם (חולין קלז:ב).

רב עסק גם בתורת הנסתר, מעשה בראשית ומעשה מרכבה, וכמה ממאמריו באגדה הם מאופי זה (חגיגה יב:א). רב צורף לחברי בית הדין של רבי, והיה הצעיר שבדיינים (גטין נט:א).

רב ירד לבבל לתקופה מסוימת, שב ועלה לארץ ישראל ולמד מפי רבן גמליאל בנו של רבי, ולבסוף ירד לבבל והשתקע בה, בשנת 219.

ירידתו של רב לבבל פותחת תקופה חדשה במסורת התורה שבעל פה.

לאחר שעבר לסורא, יסד שם את ישיבת סורא, שמשכה אליה תלמידים מכל עיירות בבל. כך נעשתה סורא למרכז התורה במשך מאות בשנים.

מלבד התלמידים שבאו להסתופף מסביב לישיבה בשני חודשי הכלה (אדר ואלול), הגיע מספר התלמידים הקבועים בכל ימות השנה, שקיבלו את צורכיהם מקופת הישיבה, לאלף ומאתיים (כתובות קו"א). בין תלמידיו ידועים בשמותיהם אלה שמסרו מאמריו משמו, ביניהם בולטים: רב יהודה, רב הונא, רב חסדא, רב גידל, רב זוטרא בר טוביה, רב חנן בר רבא, רב חייא בר אשי, רב חננאל, רב ירמיה בר אבא, רבה בר אבוא ורבים אחרים.

רב עזר את יהודי בבל ודחף ליצירה רוחנית. רבה היתה סמכותו בעיני בני דורו ובעיני הבאים אחריו. הוא נחשב כאחרוני התנאים, ועליו אמרו: "רב תנא הוא ופליג" (עירובין נ"ב). הוראותיו של רב באיסור והיתר נקבעו להלכה: "הלכתא כרב באיסורי". בענייני ממונות ודינים נקבעה הלכה כשמואל (בכורות מט:ב). מאמריו ומחלוקותיו עם שמואל חברו, ממלאים את שני התלמודים.

מרובה הוא מספר מאמריו באגדה. הוא דן בגיבורי העבר מימות אדם הראשון, האבות, משה רבנו, הנביאים והמלכים. על דוד מלך ישראל אמר, שכל העולם לא נברא אלא בשבילו (סנהדרין צח:ב). את רבי רבו העריץ, וקרא לו 'רבנו הקדוש' (ביצה כב:ב).

חיבר תפילות רבות. תקיעתא דרב (ירושלמי ר"ה א:ג), - תפילת מלכויות זיכרונות ושופרות למוסף ר"ה, אשר תפילת עלינו לשבח היא קטע ממנה.

מבניו הצטיין בייחוד רב חייא בנו. בנו השני איבו, עסק במסחר (פסחים ק"ג:א). היו לו כמה בנות. אחת היתה נשואה לרב חנן בר רבא, ואחת לבנו של ראש הגולה, וילדה לו שני בנים: רבנא עוקבא ורבנא נחמיה. מבת אחרת היו לו שני נכדים בשם איבו וחזקיה (סוכה מד:ב).

רב נפטר בשנת 247. מסורא הובילו אותו לכפרי, עיר מולדתו, לקברות אבותיו (ברכות מב:ב ורש"י שם).

שמואל

אמורא בבלי בן הדור הראשון, מחכמי נהרדעא. היה גם רופא ואסטרונום, חי במאה השניה והשלישית לספירת הנוצרים (165-257).

ידעתו באסטרונומיה הייתה רבה. אמר: נהירין לי שבילי דרקיעא כשבילי דנהרדעא (ברכות נ"ח); וגמירי דלא עבר ככבא דשביט כסלא, ואי הוה עבר מחריב עלמא (שם). ולפי שהיה אסטרוולוג, (דברים רבה מ' וילך) השתמש בתחום זה גם לרפואה. היה מכוון את השעה והמצב ומשטר הכוכבים להעריך רפואותיו על ידיהן, ולפיכך אמר פורסא דדמא (מק"ז דם) בחד בשבתא ובמעלי דשבתא וכו' (שבת קכ"ט).

חקר בטבע החיות, ואמר (ב"ק ט"ז) ארי ברשות הרבים דרס ואכל פטור (דהיינו אורחיה) טרף ואכל חייב (דלא אורחיה); כל השרצים יש להם ארס ושל נחש ממת. בזכות ידיעה זו הציל את חבריו רב ממות: בענייני איסור התלויים בידיעת הטבע סמכו עליו חז"ל, ואילו באיסורים פסקו כרב.

בדיני ממונות הלכה כשמואל נגד רב, לפי שהיה דיינא ובקי בדיני ממונות, והיה מתמיד במקצוע הזה, עד שכנו אותו בשם "שוקד".

אחר שלמד את משנתו של רבי עזב את א"י וחזר עם אביו לבבל. מר עוקבא ריש גלותא שהיה תלמידו, מינהו לדיין בנהרדעא יחד עם קרנא. שניהם נקראו "דייני גולה" (סנהדרין י"ז:).

כאשר שב שמואל מא"י מצא את רב שילא זקן ויושב בישיבה, וקבע את ישיבתו בנהרדעא מקום מולדתו.

שני המורים הגדולים, רב ושמואל, האירו בזוהר התורה בבבל, ואליהם נהרו תלמידים לאלפים ליהנות מאורם, ולא היו צריכים עוד לעלות לא"י. ובהקשר זה אמר שמואל כי כשם שאסור לצאת מא"י לבבל, כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות (עי' כתובות קי"א). שמואל ראה את בבל כקדושה ברמה משנית לארץ ישראל. אחר מות רב, נשאר שמואל המומחה היחידי בבבל בדיני ישראל במשך עשר שנים. גם רב הונא שהיה ריש מתיבתא בסורא ציית לו ושאל ממנו (גיטין ס"ו: פ"ט: ועי' סנהדרין י"ז: תוס' ד"ה אלא).

גם ר' יוחנן ראה את שמואל כגדול בדורו.

התאמץ להעמיד המשנה על הנוסחא האמתית והגיה לפעמים בחסר ויתר. היה הראשון שחידש 'חסורי מחסרי והכי קתני' (שבת ל"ד: ס"ו. ביצה ל"א: קדושין ל"ט.).

הכריע הלכה במחלוקות תנאים: הלכה כחנניה (שבת נ"א:), הלכה כריב"ב (שם נ"ד:), הלכה כר"ש (שם קי"א:), הלכה כרבי מאיר בגזרותיו (ערובין מ"ז:), הלכה כדברי המיקל באבל (שם מ"ו:), כל מקום ששנה ר"י במשנתו הלכה כמותו (שם פ"א:), הלכה כרבי מחברו ולא מחבריו (פסחים כ"ז) ועוד הרבה.

נטה בקצת דברים לצד הקולא. בשבת התיר לכבות גחלים של מתכת המושלכים בחוץ, לבל יוזקו בהם רבים (שבת מ"ב.). התיר חמץ בזמנו כשנתערב שלא במינו, ושלא בזמנו בין במינו ובין שלא במינו (פסחים כ"ט:). אמר קדרות בפסח לא ישברו (שם ל.). אמר אין תענית צבור בבבל אלא ת"ב בלבד (פסחים נ"ד:). מעיקרא סבר כיון דלית תנא דמיקל כרבי מאיר, אמר הלכה כרבי מאיר, וכיון דשמעיה לרשב"ג דמיקל טפי, אמר הלכה כרשב"ג (תענית י"ח.).

שמואל חיבר גם הוא ברייתות או תוספות שנשנו בבית מדרשו בשם "תני דבי שמואל".

שמואל היה מומחה בדיני ממונות, ובהם הלכה כמותו כאשר הוא חולק על רב (בכורות מ"ט:). ואמרו על אחד מפסקיו בדיני ממונות "מאן דלא סבר הדא מלתא לא ידע בנזקין כלום" (ירוש' קדושין פ"א ו').

קבע כללים בדיני ממונות: "דינא דמלכותא דינא" (גיטין י:). המוציא מחבריו עליו הראיה (ב"ק מ"ו.). אין הולכין בממון אחרי הרוב (ב"ב צ"ב:).

שמואל נפטר בשיבה טובה, והשאיר אחריו שתי בנות מפורסמות בחכמתן ובצניעותן (ירוש' כתובות פ"ב). בנים לא היו לו (שבת ק"ב).

רבי חנינא (בר המא)

אמורא ארצישראלי בדור הראשון, במחצית הראשונה של המאה השלישית לספירה.

מגדולי בעלי האגדה. נולד בבבל ועלה לארץ ישראל. ישב בציפורי והיה תלמידו המובהק של ר' יהודה הנשיא (רבי). היה הרבה יחד עם רבי, והוא מספר על הוראותיו של רבי ומנהגיו. הוא מלווה את רבי בנסיעותיו.

רבים מאוד התלמידים המוסרים בשמו. בהם ר' יוחנן וריש לקיש.

בזמן מותו של רבי יהודה הנשיא מינה את רבי חנינא לתפקיד בבית המדרש:

כתובות קא ב

ת"ר: בשעת פטירתו של רבי, אמר: לבני אני צריך, נכנסו בניו אצלו. אמר להם: הזהרו בכבוד אמכם; נר יהא דלוק במקומו, שולחן יהא ערוך במקומו, מטה תהא מוצעת במקומה; יוסף חפני, שמעון אפרתי, הם שמשוני בחיי והם ישמשוני במותי. ... אמר להן: לחכמי ישראל אני צריך, נכנסו אצלו חכמי ישראל. אמר להן: אל תספדוני בעיירות, והושיבו ישיבה לאחר שלשים יום; שמעון בני חכם, גמליאל בני נשיא, חנינא בר חמא ישב בראש.

רבי חנינא סרב לקבל את המינוי, משום שרוב אפס היה גדול ממנו בשנתיים וחצי. לאחר מותו של רב אפס קיבל את התפקיד.

ר' חנינא זכה לאריכות ימים מופלגת ולבריאות. בנו ר' חמא בר חנינא היה מגדולי החכמים ובעל אגדה. בנו שיבחת, מת לפני זמנו, ור' חנינא צידק עליו את הדין, שמת בגלל שקצץ תאנה בלא זמנה (ב"ק צא:ב).

ר' חנינא התפרנס ממסחר בדבש (ירושלמי פאה ז:ג), ובנה מכספו בית מדרש בציפורי (שם). עסק ברפואה, ורבים היו דורשיו (יומא מט:א).

הרבה לשבח את הארץ ופירותיה. הוא מספר: כאשר עליתי ארצה, לקחתי אזורי ואזורו של בני ואזורו של החמר, וקשרתי אותם ביחד כדי להקיף גזעו של עץ חרוב של א"י, ולא הגיעו. קצצתי חרוב אחד ונמשך מלא ידי דבש (ירושלמי פאה ז:ג). ארץ ישראל נקראת 'ארץ צבי' (דניאל יא:מא), מה צבי זה אין עורו מחזיק את בשרו, אף ישראל בזמן שהן יושבין עליה מרווחת, ובזמן שאין יושבין עליה מתכווצת (גטין נז:א).

רבי יוחנן

רבי יוחנן בן נפחא, הוא ר' יוחנן, גדול אמוראי א"י ומהדור הראשון שלהם ומסדר התלמוד הירושלמי; צפורי בערך 180 - טבריה 279 לספירה. ערך את התלמוד הירושלמי.

לא הכיר את אביו ואמו, כי אביו מת כשעברתהו אמו, ואמו מתה בלידתה (קדושין ל"א). עשרה בנים היו לו וכולם מתו בחייו. ואמר לרבי אלעזר בן פדת (שהיה אבל ורצה לנחמו): דין גרמא דעשיראה ביר [=זו עצם מבני העשירי].

היה רופא מומחה (ע"ז ב"ח). והתפרנס בדוחק.

הוריו השאירו לו נחלה, בין טבריה לצפורי, והוא מכר אותה, כדי שיוכל ללמוד תורה. מסופר: ר' יוחנן היה מטייל ועולה מטבריה לצפורי כשהוא נסמך על ר' חייא בר אבא תלמידו. הגיעו לבית שדה, אמר לו ר' יוחנן: רואה אתה בית שדה זה? שלי היה ומכרתיו, בשביל שבקשתי לעסוק בתורה. הגיעו לבית כרם, אמר: רואה אתה בית כרם זה? שלי היה ומכרתיו, בשביל שבקשתי לעסוק בתורה. הגיעו לבית זית, אמר: רואה אתה בית זית זה? שלי היה ומכרתיו, בשביל שבקשתי לעסוק בתורה (ויק"ר ל"א ומקבילות). אחרי שתם הכסף, חי ר' יוחנן חיי מצוקה ועוני. בכל זאת לא היה יכול להיפרד מתורתו. פעם הגיע הסבל לידי כך שלא היתה לו אפשרות להמשיך. אז החליט ר' יוחנן, יחד עם אילפא חברו ללימודים ולעוני, לעזוב את התורה ולחפש פרנסה. בדרך - מספרת האגדה - ישבו תחת גדר רעועה ואכלו. באו שני מלאכי השרת. אמר אחד לחברו: הבה נפיל עליהם את הגדר ונהרגם, שמניחים חיי עולם הבא ועוסקים בחיי שעה. אמר לו חברו: הנח להם, יש בהם אחד שהשעה עומדת לו. ר' יוחנן שמע את השיחה, ואילפא לא שמע. מכאן הסיק ר' יוחנן, שבשורת הגדולה לעתיד מכוונת אליו, וחזר לעסוק בתורה (תענית כא:א). היה גיסו של ריש לקיש, שהיה תלמידו וחברו.

בבא מציעא דף פד

יומא חד הוה קא סחי רבי יוחנן בירדנא

חזייה ריש לקיש ושוור לירדנא אבתריה,

אמר ליה: חילך לאורייתא!

אמר ליה: שופרך לנשי!

אמר ליה: אי הדרת בך, יהיבנה לך אחותי, דשפירא מינאי.

קביל עליה. בעי למיהדר לאתויי מאניה - ולא מצי הדר.

אקרייה ואתנייה, ושווייה גברא רבא.

יומא חד הוו מפלגי בי מדרשא:

הסיף והסכין והפגיון והרומח ומגל יד ומגל קציר מאימתי מקבלין טומאה - משעת גמר מלאכתן, ומאימתי גמר מלאכתן?

רבי יוחנן אומר: משיצרפם בכבשן, ריש לקיש אמר: משיצחצחן במים.

אמר ליה: לסטאה בלסטיותיה ידע!

אמר ליה: ומאי אהנת לי? התם רבי קרו לי, הכא רבי קרו לי.

אמר ליה: אהנאי לך דאקריבינך תחת כנפי השכינה.

חלש דעתיה דרבי יוחנן, חלש ריש לקיש.

אתאי אחתיה קא בכיא, אמרה ליה: עשה בשביל בני!

אמר לה: "עזבה יתמיך אני אחיה" (ירמיה מט 11)

עשה בשביל אלמנות!

אמר לה: "ואלמנותיך עלי תבטחו" (ירמיה מט 11).

נח נפשיה דרבי שמעון בן לקיש, והוה קא מצטער רבי יוחנן בתריה טובא.

אמרו רבנן: מאן ליזיל ליתביה לדעתיה

ניזיל רבי אלעזר בן פדת, דמחדדין שמעתתיה.

אזל יתיב קמיה, כל מילתא דהוה אמר רבי יוחנן אמר ליה: תניא דמסייעא לך.

אמר: את כבר לקישא? בר לקישא כי הוה אמינא מילתא - הוה מקשי לי עשרין וארבע קושייתא, ומפרקינא ליה עשרין וארבעה פרוקי, וממילא רווחא שמעתא. ואת אמרת תניא דמסייע לך, אטו לא ידענא דשפיר קאמינא?

הוה קא אזיל וקרע מאניה, וקא בכי ואמר: היכא את בר לקישא, היכא את בר לקישא.

והוה קא צוח עד דשף דעתיה.

בעו רבנן רחמי עליה ונח נפשיה

חכמי בבל חיבבו דבריו מאוד, והתלמוד הבבלי מלא ממאמרי רבי יוחנן שהביאו התלמידים שהלכו ובאו מא"י לבבל. ר"י בעצמו לא ירד לבבל מימיו. רצה ללכת ולהקביל את פני שמואל, אך כאשר יצא לדרך שמע שמת שמואל (חולין צ"ה).

כללים בהלכה: לאמוראים הראשונים בתקופת ר"י שימשה המשנה מקור למשפט בחיי יום יום. והנה נתקלו בקושי רב בשימוש המעשי של המשנה, המלאה מחלוקות ודעות מדעות שונות. הבעיה הגדולה היתה: איזו היא הדעה שחייבים לדון על פיה הלכה למעשה. בשטח זה עשה ר"י גדולות. הוא קבע כללים כיצד לפסוק הלכה:

כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו, הלכה כמותו, חוץ מערב, צידון וראיה אחרונה (סנהדרין לא:א);

ר' מאיר ור' יהודה - הלכה כר' יהודה; ר' יהודה ור' יוסי - הלכה כר' יוסי (עירובין מו:ב);

הלכה כסתם משנה (שבת מו:א);

מחלוקת ואח"כ סתם - הלכה כסתם, סתם ואח"כ מחלוקת - אין הלכה כסתם (יבמות מב:ב).

רב אסי

רב אסי (בירושלמי: אסי, בלי תואר) אמורא בבלי (יש גם אמורא ארץ ישראל בשם זה) בדור הראשון, במחצית הראשונה של המאה השלישית לספירה.

מחכמי העיר הוצל הסמוכה לנהרדעא (מגילה ה:ב). בבוא רב לבבל מצא שם את רב כהנא ורב אסי, שהיו כבר מגדולי הדור, והם נהגו כבוד זה בזה, למרות שהתווכחו בדברי הלכה. רב אסי אף מצטט את רב.

רב אסי היה גם חברו של שמואל: עתים הם מסכימים בדברי הלכה, ועתים הם חולקים זה על זה. גם הם נהגו כבוד זה. היו להם תלמידים משותפים, ותלמידי רב ושמואל ובהם רב יהודה ורב הונא, מסרו הלכות בשם רב אסי.

מחיינו לא ידוע הרבה. היה עשיר ובעל נכסים (חולין קה:א). בדבר מותו מספרת האגדה שנענש על שנידה תלמיד חכם (נדה לו:ב).

ריש לקיש

רבי שמעון בן לקיש. מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השני, במחצית השנייה של המאה השלישית לספירה. תלמיד חבר לר' יוחנן.

עמד יחד עם ר' יוחנן בראש ישיבת טבריה. מוצאו היה כנראה ממשפחה של תלמידי חכמים, שכן הוא מוסר מאמר בשם אבותיו במלים: "כך מקובלני מאבותי" (שבת קיט:ב). בילדותו זכה עוד לראות את ר' יהודה הנשיא, אם כי לא היה תלמידו (ירושלמי ביצה ה:ב).

לתקופה מסוימת מכר עצמו ללודיים, הם הגלדיאטורים המתגוששים בזירה עם חיות טרף לעיני קהל רואים. מבנה גופו החסון עמד לו להינצל מסכנות גוף ונפש הכרוכות במקצוע זה (ראה על שחרורו מן הלודיים, גטין מז:א).

נפגש בר' יוחנן, שהיה חברו מנוער, והלה החזירו למוטב, לימדו תורה, ואף השיא לו את אחותו לאשה. מאז לא נפרדו שני החברים הללו בכל ימי חייהם.

אגדה מעניינת מתארת את פגישתו עם ר' יוחנן, ואת יחסיהם לאורך השנים: (ראה גם בדברים על רבי יוחנן)

ריש לקיש היה חוזר על משנתו ארבעים פעם לפני שנכנס לשיעורו של ר' יוחנן (תענית ח:א). במשך הזמן נעשה משנהו של ר' יוחנן בישיבת טבריה. תפקידו היה לחזור עם התלמידים על פרקו של ר' יוחנן (ב"ק קיז:א, ורש"י שם). בשעת שיעורו של ר' יוחנן היה ריש לקיש מתפלפל עמו בהלכה ומקשה לו עשרים וארבע קושיות על כל דבר ודבר, ומתוך כך

היתה ההלכה מתבררת (ב"מ פד:א). ר' יוחנן הכיר בכוחו של חברו, והיה מודה ששקול הוא כנגדו, ובעניינים שריש לקיש חלק עליו, פעמים היה מוותר על דעתו ואומר: מה אעשה? שכנגדי חלוק עלי (כתובות נד:ב; שם פד:ב). אף בעיני בני הדורות הבאים היו ר' יוחנן וריש לקיש שווים במעלתם, וקראו להם: "שני גדולי עולם" (ירושלמי ברכות ח:ו).

רב הונא

רב הונא (חונא). גדול אמוראי בבל בדור השני, במחצית השניה של המאה השלישית לספירה. תלמידים של רב ושמואל, חברם של רב יהודה, רב נחמן ורב חסדא, ורבם של חכמי הדור השלישי: רבה ורב יוסף. אחרי מות רבותיו נתמנה לראש ישיבת סורא. בימיו פרחת הישיבה, ובשעה שדרש רב הונא הקיפוהו שלושה עשר אמוראים, שהסבירו את תורתו לתלמידיו. מספר התלמידים הסדירים בישיבה הגיע לשמונה מאות. את גודל ישיבתו תיאר חז"ל בתיאור זה: כאשר קמו החכמים משיעורו של רב הונא, וניערו בגדיהם, עלה אבק שהחשיך את אור היום. בארץ ישראל היו מבחינים בכך, ואומרים: נסתיים שיעורו של רב הונא בבבל (כתובות קו:א).

דאגתו לציבור הייתה מופלאה. בימות הגשמים היה נוסע במרכבתו ברחובות העיר, וכל בניין רעוע שהיה מוצא היה מצוה להרסו. אם עני היה בעל הבית, ולא השיגה ידו לבנותו מחדש, בנהו רב הונא על חשבונו. בכל ערב שבת היה שולח שליחים לשוק לקנות את כל הירק שנשאר לירקנים, ולזרקו לנהר, כדי להבטיח את הסוחרים שסחורתם תימכר, ולא יהא מחסור בפירות וירקות בשבתות הבאות. בשבתו לסעוד היה פותח את דלתות ביתו לרווחה וקרא: כל מי שצריך יבוא ויאכל (תענית כ:ב).

לא רצה ליהנות מכבוד התורה, ולא נתן לתלמידיו לשרתו שיש בו ביזיון. פעם בא רב הונא מן השדה ומגרפה על שכמו. פגשו רב הונא בר חנילאי, וביקשו כי ייתן לו לשאת את המגרפה. אמר לו רב הונא: אם רגיל אתה לשאת כלי זה בעריך, אתן לך, ואם לאו אין רצוני להתכבד בקלונך (מגילה כח:א). רב הונא נמנה בין חסידיו בבל (תענית כג:ב). רב הונא האריך ימים, וכארבעים שנה עמד בראש ישיבתו. כמעט כל חכמי הדור השלישי היו תלמידיו. מאות מאמריו בהלכה, וכן מאמריו באגדה הובאו בשני התלמודים ובמדרשים.

רב הונא נפטר במיתה פתאומית בשנת 297 והוא בן למעלה משמונים שנה. חכמים הגדירו את מיתתו כמיתת נשיקה (מו"ק כח א). כדי לחלק לו כבוד מיוחד חשבו להניח על מיטתו ספר תורה, אבל רב חסדא הזכיר שדעתו של רב הונא עצמו הייתה שאין לעשות כן. ר' אבא הספידו ואמר: ראוי היה רבנו שתשרה עליו שכינה, אלא שבבל גרמה לו (שם כה:א). את ארונו העלו לא"י, ור' אמי ור' אסי, ראשי הדור בא"י, יצאו לקראת ארונו. הביאוהו לקבורה במערתו של ר' חייא, הואיל ושניהם הרביצו תורה בישראל (שם). הניח אחריו בן גדול בתורה, הוא רבה בר רב הונא, ועוד בנים ובנות (מגילה כז:ב).

רב יהודה

יהודה בר יחזקאל, אמורא בבלי בדור השני; נולד בשנת 220 ומת בפומבדיתא בשנת 299. על לידתו כתוב בגמרא: "כשמת רבי – נולד רב יהודה, כשמת רב יהודה – נולד רבא... ללמדך שאין צדיק נפטר מן העולם עד שנברא צדיק כמותו, שנאמר: "וזרח השמש ובא השמש".

תלמיד מובהק של רב. בילדותו למד רב יהודה תורה מפי אביו, רב יחזקאל. בצעירותו למד רב יהודה בישיבת סורא, אצל רב, שהיה ראש הישיבה. רב היה רבו המובהק, ותורתו הייתה שגורה על לשונו של רב יהודה. בתלמוד מובאים מאות מאמרים שמסר רב יהודה בשם רבו – רב – בהלכה ובאגדה. כן מוזכר שנלווה לרבו בדרכו. לפי שיטת רש"י, אמרותיו הרבות של רב המוזכרות בתלמוד פעמים רבות, ללא שם התלמיד המוסר, כולן נאמרו על ידי רב יהודה בישיבתו. ישב בביתו של רב ולמד עם בנו ר' חייא. אחרי מות רב הלך רב יהודה אצל שמואל, והוא חיבב אותו וקראו "שיננא". כוח זכרונו היה חזק מאוד, והוא הביא כארבע מאות מאמרים בהלכה בשם רב ושמואל.

תלמידיו היו גדולי הדור השלישי של האמוראים ומסרו הלכות בשמו. המפורסמים שבהם – רבה ורב יוסף, שניהנו אחריו כראשי ישיבת פומבדיתא; רבי זירא, רבי אבא, חייא בר רב, רב המנוא, אשיא בר נדבך (שהיה חתנו של יבא חמוה דאשיין בר נדבך), רב כהנא, רבין בריה דרב נחמן, ועוד. האמורא רחבא דפומבדיתא היה גם הוא מתלמידיו המובהקים

של רב יהודה. הוא מסר בשמו דברי הלכה ואגדה, ואמוראי הדורות הבאים שיבחוהו על שהיה מדייק בלשון רבו ומוסר את הדברים כלשונם בדיוק.

שקידה והתמדה אפיינו את רב יהודה. היה נוהג לחזור על כל תלמודו בכל חודש.

רב יהודה היה עם שמואל בנהרדעה, עד שיסד ישיבה בפומבדיתא. לאחר פטירתו של שמואל (נפטר בשנת ד'י"ד, 253 בערך), התמנה רב הונא לראש ישיבה בסורא, ורב יהודה הלך לפומבדיתא והקים בה את ישיבת פומבדיתא. שתי הישיבות בסורא ובפומבדיתא היו, לאורך כ-800 שנה, החשובות והקובעות בעולם היהודי, ומן יצאה תורה והוראה לכל תפוצות הגולה.

בישיבתו למד ר' זעירא שרצה לעלות לא"י, והתעכב מלצאת כי לדעת רב יהודה כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה, שנאמר 'בבלה יבואו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם' (כתובות ק"א).

לדעת ר"י עיקר החסידות הוא בין אדם לחברו, ואמר: האי מאן דבעי למהוי חסידא, לקיים מילי דנזיקין (ב"ק ל"). בישיבתו כל הלימוד היה מבוסס על סדר נזיקין (תענית כ"ד).

לעת זקנתו היו עיניו כהות.

רבי אלעזר בן פדת

אמורא בדור השני, במחצית השניה של המאה השלישית לספירה (נפטר בשנת 279 לספירה). הוא "ר' אלעזר" סתם בתלמוד.

בבלי שעלה לא"י וזכה לרשת את כיסאו של ר' יוחנן ולהיות ראש ישיבת טבריה. מספר מאמריו בשני התלמודים ובמדרשים מגיע לאלפים. היה מפורסם כגדול חכמי ההלכה, ועם זה גם בעל אגדה ודרשן.

בבבל היה תלמידם של רב ושמואל. בארץ ישראל היה ר' יוחנן רבו המובהק, אותו כיבד מאוד (יומא נג:א).

למד גם אצל ר' חנינא בר חמא, בעיקר אגדה, ואצל ר' אושעיא, ומסר בשמו כמה מאמרים בהלכה ובאגדה.

חכמי דורו והדורות הבאים מוסרים מאמריו בשמו. ר' אבהו מסר מאמרים רבים של ר' אלעזר באגדה (שבת קלד:ב, סוכה מה:א ועוד).

מהרה הגיע ר' אלעזר לעמדה עצמאית, ונחשב לתלמיד חבר של ר' יוחנן (ירושלמי סנהדרין א:א). ר' אלעזר נתמנה לדיין (ירושלמי שם, סוף ג), וכאשר התעורר אצלו ספק, היה פונה לר' יוחנן בשאלה (ירושלמי ב"ב ח:ד).

עמד בקשר עם חכמי בבל, וכמה הוראות שלח מא"י לבבל (חולין פו:ב ועוד). גם רב יהודה שלח אליו שאלה לא"י (ירושלמי ב"ק א:א). כלל הוא: כל מקום שנאמר "שלחו מתם" הכוונה לר' אלעזר (סנהדרין יז:ב). נקרא "מרא דארץ ישראל" (יומא ט:ב).

רבי שמואל בר נהמני

אמורא ארצישראלי בדור השני והשלישי, במאה ה-3-4 לספירה. מגדולי בעלי האגדה בדורו.

מקום מושבו היה בדרום, בעיר לוד. תלמידו של ר' יונתן (בן אלעזר) והרבה עשרות מאמרים מסר בשמו, בייחוד באגדה. למד תורה גם מפי ר' יהושע בן לוי (ירושלמי ר"ה ד:ד).

הרבה חכמים פנו אליו בשאלות באגדה בלשון: "מפני ששמעתי עליך שאתה בעל אגדה".

הרבה תלמידים ישבו לפני רשב"ן והקשיבו לדבריו באגדה (עיין ברכות יז:א), ורבים היו מוסרי מאמריו. בייחוד הרבה ר' חלבו למסור בשמו.

רבה בר רב הונא

אמורא בבלי בדור השני והשלישי, במאה ה-4 לספירה. בנו של האמורא המפורסם רב הונא.

רבו המובהק היה רב הונא אביו, שהוא מוסר בשמו, וקורא לו "אבי מורי" (גטין כט:ב).

עמד בקשר הדוק עם רב חסדא. יחד היו עוסקים בתורה, בהלכה ובאגדה (שבת פט:א; נזיר לב:א), ויחד היו יושבים כשופטים בדין (שבת י:א). רבה בר רב הונא העריך את רב חסדא וקרא לו: "חברנו הבקיין בדבר הלכה" (גטין פו:ב). לאחר מותו של רב הונא מילא את מקומו רב חסדא חברו, ורבה בר רב הונא לא נתקנא בו. אחרי מותו של רב חסדא (בשנת 309) עמד רבה בר רב הונא בראש ישיבת סורא (איגרת רש"ג). השאיר אחריו בן תלמיד חכם ורבא שמו (חולין עו:א).

רב נחמן (נחמן בר יעקב)

הוא רב נחמן סתם. אמורא בבלי מפורסם בדור השני והשלישי, במאה ה-4 לספירה.

אביו רב יעקב היה מסופרי הדיינים בבית דינו של שמואל בנהרדעא (ב"מ טז:ב). רב נחמן מסר על מנהגי בית הדין שראה בבית דינו של שמואל בעת שהיה כבן שש כבן שבע (שם). את ראשית תורתו קיבל כנראה מאביו, שבשמו הוא מוסר כמה פעמים (ביצה כו:ב; זבחים נו:א). את עיקר תורתו קיבל מפי שמואל, שאותו הוא מכבד ביותר, קורא לו בדרשותיו "רבנו" (עירובין טז:ב), ומרבה למסור בשמו בהלכה ובאגדה (כגון שבת נז:ב; קנב:ב). תלמיד מובהק היה גם לרבה בר אבהו, ממשפחת ראשי הגולה, או שהיה ראש גולה בעצמו. רבה בר אבהו נתן לו את ילתא בתו לאשה. שלושת בני רב נחמן: מר זוטרא, רבה ורבין היו תלמידי חכמים.

אחרי שנעשה רב נחמן "חתנא דבי נשיאה" נתמנה לדיין דיני ממונות. הוכר כדיין מומחה, עד שרב הונא ביטל את דברי עצמו מפני דברי רב נחמן (ב"ב סה:א).

הלכה כרב נחמן בדיני [ממונות] (כתובות יג:א).

הברייתא אומרת: "ואם היה מומחה לרבים, דן אפילו יחידיו". ועל כך אמר רב נחמן: כגון אני (סנהדרין ה:א).

היה איש אמת. לא בוש להודות לפני תלמידו "איני יודע" (שבת סו:א). פעם טעה בדרשתו, ושלח להכריז לפני הציבור: דברים שאמרתי לפניכם טעות הן בידי (עירובין טז:ב). את גדולתו תלה בתורתו: אילולא תורה - כמה נחמן יש בשוק (קידושין לג:א).

עמד בקשר עם המרכז הארצישראלי, וכל הלכה מסופקת היה שואל מחכמי א"י (ביצה כה:ב ועוד). החשיב את תורת א"י, עד שדחה הלכה ששמע משמואל רבו מפני הלכה מתנגדת שהובאה לו מא"י (שבת קח:ב). חכמי א"י היו רגילים לבוא לביתו ולהתארח אצלו.

רב נחמן היה בעל אגדה, ורגיל היה לעיין תדיר בספר אגדה (ברכות כג:ב).

רב נחמן היה עשיר ובעל נכסים, חתן הנשיא, וגדול הדור בהלכה ובאגדה. הרבה תלמידים ישבו לפניו, והמיוחד שבהם הוא רבא.

כאשר נפרד ר' יצחק מרב נחמן, אמר רב נחמן: 'ברכני מר. אמר לו: אמשול לך משל, למה הדבר דומה? לאדם שהיה הולך במדבר, והיה רעב ועייף וצמא, ומצא אילן שפירותיו מתוקין וצילו נאה ואמת המים עוברת תחתיו. אכל מפירותיו ושתה ממימיו וישב בצילו. וכשביקש לילך אמר: אילן, אילן, במה אברכך? אם אומר לך שיהיו פירותיך מתוקין - הרי פירותיך מתוקין; שיהא צילך נאה - הרי צילך נאה; שתהא אמת המים עוברת תחתך - הרי אמת המים עוברת תחתך; אלא יהי רצון שכל נטיעות שנטעין ממך יהיו כמותך. אף אתה, במה אברכך? אם בתורה - הרי תורה; אם בעושר - הרי עושר, אם בבנים - הרי בנים, אלא יהי רצון שיהיו צאצאי מערך כמותך (תענית ה:ב-ו:א).

רב ששת

רב ששת, אמורא בבלי בדור השני והשלישי, במאה ה-4 לספירה. חברם של רב נחמן ורב חסדא. יסד בית מדרש בשילחי שעל החידקל (אגרת רב שרירא). היה בקי במשניות וברייטות. רב נחמן מעיד עליו ששנה הלכות, ספרא, ספרי, תוספתא וכל התלמוד (שבועות מא:ב). התנגד לפלפול, וכאשר רב עמרם תלמידו פרש משנה באופן דחוק, אמר לו: שמא מפומבדיתא אתה? שמעילים (=משחילים) פיל לתוך קופו של מחט (ב"מ לח:ב). כל שלושים יום היה חוזר על כל תלמודו (פסחים סח:ב). בבקיאותו קנה לו שם, והרבה תלמידים היו מבכרים ללמוד אצלו מאשר אצל בעלי הפלפול. לפי הכלל שקבעו הגאונים במחלקותיו עם רב נחמן חברו נפסקה הלכה כרב ששת בכל ענייני איסור והיתר (סדר תנאים ואמוראים). רב ששת היה סגי נהור (ברכות נח:א). רבים מאמוראי הדור השלישי והרביעי למדו אצלו, ביניהם גם האמורא רבא.

רבי חייא בר אבא

אמורא בדור השלישי, במאה ה-4 לספירה. יליד בבל שעלה לא"י. במקורות ארץ ישראל נקרא ר' חייא בר אבא גם ר' חייא סתם. עלה לא"י בנעוריו ולמד אצל חכמי הדור הראשון לאמוראי א"י: ר' חנינא ור' יהושע בן לוי. בעיקר היה תלמידו של ר' יוחנן, והמשיא ומתן שהיה ביניהם נמצא בכמה מקומות בשני התלמודים, ומספר המאמרים שמסר בשם ר' יוחנן מגיע למאות. אחרי מותו של ר' יוחנן ישב גם לפני ר' אלעזר (ירושלמי חגיגה א:ז). היה עני מרוד והחליט לצאת לחו"ל לשם פרנסה. ר' אלעזר רבו השתדל אצל הנשיא שיתן לו המלצה, והנשיא כתב עליו "הרי שלחנו אליכם אדם גדול, שלוחנו וכיוצא בנו" (ירושלמי חגיגה א:ח). הוא נודד בעולם, ובכל מקום הוא מתקן תקנות. בתוקף שליחותו מן הנשיא הוא ממנה "ארכונין" (ירושלמי פאה ח:ו). כן הוא אוסף כספים לטובת ישיבת א"י ותלמידי חכמים שבה. בשובו לא"י היה עובר יחד עם ר' אמי ור' אסי בעיירות, מתקן את ענייני הציבור וממנה להם פרנסים, סופרים ומשנים (ע"ע ר' אמי). היו לו כמה בנים תלמידי חכמים: ר' אבא (ע"ע), שמסר הרבה בשם אביו, ר' ירמיה ר' כהנא ור' נחמיה. היה לו אח בשם ר' כוהן, ואח בשם רבנאי.

רבי אבא

אמורא בן הדור השלישי. נולד בבבל ועלה לארץ. בבבל למד בבית מדרשו של רב הונא בסורא (ע"ז ו:ב) ושל רב יהודה בפומבדיתא (חולין יט:ב). עלה לארץ ישראל בניגוד לרצונו של רב יהודה רבו, כמו חבירו ר' זירא (ברכות כד:ב). ישב כנראה בטבריה, בקרבת הישיבה הגדולה, שם התרועע עם ר' זירא (חולין, נז:א), וראשי הישיבה ר' אמי ור' אסי. סחר במשי (ב"ק קיז:ב). נסע לבבל לצורך עסקיו והקפיד לחזור לרגלים לביתו בארץ ישראל (קידושין נט:א). התואר "רבותינו שבארץ ישראל" מתייחס לר' אבא (סנהדרין יז:ב). בעלותו לא"י הביא עמו ר' אבא מסורות שקיבל מרביתו ומחכמי בבל, ומסר אותן בישיבות א"י בשם "רבנין דתמן" (ירושלמי שביעית י"ב, נדרים ח:א). בכל פעם שחזר לבבל הוריד עמו את תורת חכמי א"י, ובייחוד את מאמרי ר' יוחנן (ב"מ קז:א). יש ששלח לבבל במכתב מאמרי הלכה של חכמי א"י. נשא אלמנה, את אמו של רב שמואל בר אבא מהגרוניא, והיא מתה עליו והשאירה לו נכסים (ב"ק ח:א). ייתכן שחלק מן המאמרים המוזכרים בשם ר' אבא שייכים לחכמים אחרים בשם זה.

רבי אבהו

אמורא ארצישראלית בדור השלישי. החשוב בתלמידי ר' יוחנן. ראש ישיבה ודיין בקיסרין. ייצג את ישראל בפני השלטון הרומי.

אחד מהחכמים החשובים בדורו. מסר מאות מאמרים בשם ר' יוחנן רבו, ומאמרי הלכה ואגדה בשם ריש לקיש, ר' אלעזר, ר' יוסי בר חנינא ואחרים. חכמי ארץ ישראל אומרים דברים בשמו.

ר' זירא היה לו תלמיד חבר, והוא חיבבו וכיבדו מאוד. כשחלה ר' זירא, קיבל ר' אבהו על עצמו שכשיבריא ר' זירא ממחלתו יעשה יום טוב לרבנן (ברכות מו:א).

מקום מושבו קיסרין שהיתה בירת השלטון הרומי בארץ, ומקום מושב הפרוקונסול הרומי. היה מקורב לשלטונות (כתובות יז:א, חגיגה יד:א), ופעל לטובת אחיו (ירושלמי מגילה ג:ב). נסע למקומות שונים בארץ ובחוץ לארץ, והרבה להתווכח עם המינים הנוצרים.

דוגמה לדרשה נגד הנצרות:

אני ראשון - שאין לי אב, ואני אחרון - שאין לי אח, ומבלעדי אין אלוהים - שאין לי בן (שמו"ר כט:ה).

שבחו מאוד את ענוותנותו. אמר: אין העולם מתקיים אלא בשביל מי שמשים עצמו כמי שאינו (חולין ט:א).

פעם אחת נזדמנו ר' אבהו ור' חייא בר אבא למקום אחד. ר' אבהו דרש באגדה, ור' חייא בר אבא בהלכה. הניחו הכול את ר' חייא בר אבא והלכו לשמוע את דרשת ר' אבהו. חלשה דעתו של ר' חייא בר אבא. אמר לו ר' אבהו: אמשול לך משל, למה הדבר דומה? לשני בני אדם, אחד מוכר אבנים טובות ואחד מוכר מיני סדקית. על מי קופצין? לא על זה שמוכר מיני סדקית? (סוטה מ:א).

עסק בחכמות ובחשבונות (ירושלמי תרומות ה:א, סוכה סוף ה), השתמש ב"לשון חכמה" (ירושלמי מגילה ג:ב), והיטיב לדבר יוונית (ירושלמי יבמות ד:ב).

גבור היה (ברכות ס:א), עשיר היה (שבת קיט:א, רש"י) ויפה היה, עד שאמרו שיופיו של ר' אבהו הוא מעין יופיו של יעקב אבינו (ב"מ ד:א).

סמכותו הייתה רבה. התקנות שהתקין בקיסרין נתקבלו בכל ישראל עד ימינו. לדוגמה תשמש תקנתו שיש לתקוע תקיעה, שברים, תרועה ותקיעה (ר"ה לד:א).

בהיותו יושב לדין בקיסרין ישב כדיין יחיד (ירושלמי סנהדרין א:א).

חותנו היה תלמיד חכם ושמו רבי תחליפא דקיסרין. גם בניו היו תלמידי חכמים. את בנו חנינא שלח ללמוד בישיבת טבריה, אך שמע שהוא עוסק בגמילות חסדים. שלח לו: המבלי אין קברים בקיסרין שלחתיך לטבריה? (ירושלמי פסחים ג:ו). בנו אבימי היה מהדר במצות כיבוד אב. בנו ר' זעירא היה תלמיד חכם.

כשמת ר' אבהו הראו לו את חלקו המזומן לו בעולם הבא, והעבירו לפניו י"ג נהרי אפרסמון. כששאל למי כל אלה? ענו לו: כל אלה בשביל ר' אבהו. התפלא ואמר: האמנם כל אלה בשבילי הם, ואני אמרתי לריק יגעת... (ירושלמי ע"ז ג:א).

כשמת ר' אבהו הורידו אפילו עמודי השיש שבקסרי דמעות (מו"ק כה:ב).

רב יוסף

רב יוסף בר חייא היה אמורא בבלי בן הדור השלישי. היה תלמידו של רב יהודה בר יחזקאל, רבו של אביו, ובר פלוגתא של רבה בר נחמני – ראש ישיבת פומבדיתא.

כשנפטר רבו, רב יהודה בר יחזקאל, היה רב יוסף המועמד המוביל להחליפו בתפקיד ראש ישיבת פומבדיתא, משום שהצטיין בבקיאות וידע הרבה שמועות (בניגוד לרבה, שהצטיין דווקא בפלפול). רב יוסף לא הסכים לקבל את התפקיד, ולכן מונה רבה, שהיה באותו זמן בן 18 שנה, ועמד בראשות הישיבה עד מותו, בגיל 40. לאחר מכן הסכים רב יוסף להתמנות לראש הישיבה, ובתפקיד זה הוא כיהן במשך שנתיים עד מותו. היה נוהג לומר את הדרשה בשבת, לפני תפילת מוסף.

כאמור, הצטיין רב יוסף בבקיאותו הרבה. למרות עיוורונו היה ידוע בתור בקיא גדול בתורה שבכתב, והיה יכול למנות פסוקים בעל-פה. גם בתורה שבעל פה הוא היה בקיא גדול, ובשל כך היה מכונה "סיני". באופן טרגי לקה רב יוסף במחלה שגרמה לו לשכח את תלמודו, ותלמידו המובהק, אביו, סייע בידו לשחזר את תורתו שלמד.

רב יוסף כובד מאוד על ידי תלמידיו, מסופר על רבא שכשהיה נפטר ממנו "הוה קא אזיל לאחוריה...". כמו כן מסופר על אביו שאמרו עליו שכאשר היה רואה את "אוזן חמורו של רב יוסף שָׁבָא - היה עומד מפניו".

רב יוסף היה עניו גדול. כאשר הוא הגיע לגיל שישים הוא ערך סעודה על כך שניצל ממיתת כרת, שהיא עד גיל שישים. אף הוא העיד על עצמו שהוא ענוותן: "שנינו: משמת רבי בטלה ענווה ויראת חטא. אמר ליה רב יוסף לתנא: לא תיתני ענווה, דאיכא אנא".

הוא היה תמיד אוסף צדקה לעניים, ושימש כגבאי צדקה בעיר פומבדיתא. רבים מהתרגומים על התנ"ך, בין השאר על ספר איוב נשתכחו, והוא החזירן על פי זכרונם.

רב יוסף התענה תעניות רבות שלא תסור התורה מזרעו, הוא התענה ארבעים תעניות עד שהקרוהו מהשמים את הפסוק: "וְאֵנִי זֹאת בְּרִיתִי אִתְּכֶם אֲמַר ה', רוּחִי אֲשֶׁר עָלֶיךָ, וְדִבְרִי אֲשֶׁר שָׁמְתִי בְּפִיךָ לֹא יִמּוּשׁוּ מִפִּיךָ", עוד ארבעים והקרוהו "גם את המילים "וּמִפִּי זֶרַעךָ", ועוד שארבעים תעניות התענה והקרוהו את המילים "וּמִפִּי זֶרַע זֶרַעךָ", כלומר שלא תסור התורה גם מנכדיו, כאשר שמע זאת הפסיק מלהתענות, על פי הכלל האומר, כי כאשר שלושה דורות ברציפות הם תלמידי חכמים, קל מאוד לצאצאים הבאים להמשיך בכך, שכן התורה מחזרת את עצמה על האכסניה שלה. ואכן, בנו הוא, רב נחמיה, ורב נחמן בר יוסף, ונכדו רב דימי השני (בר נחמן).

רבה בר חנה / רבה בר בר חנה

לפי חלק מהדעות היה רבה בר בר חנה בנו של רבה בר חנה, אך לפי אחרות מדובר באותו אדם, ושמו השתבש בתלמוד.

רבה בר בר חנה היה אמורא, בן הדור השלישי של האמוראים. חי בסוף המאה ה-3, נולד בבבל והיה תלמידו של רבי יוחנן. לאחר פטירת רבו, קיבל את מרותו של ממשיך דרכו - רבי אלעזר.

בנו רב שמואל למד יחד עם רב יצחק בריה דרב יהודה ורב אחא בר הונא אצל רבה. בן אחר שלו, רב יצחק, נישא לחומא שהוגדרה לאחר מותו כאשה קטלנית. אחיו רב יצחק בר בר חנה.

אודות רבה בר חנה ידוע שהיה תלמידו ובן אחיו של רבי חייא, ועמו עלה לארץ ישראל, בה למד יחד עם רב (שהיה בן דודו). הוסמך על ידי רבי יהודה הנשיא. אחד מתלמידיו הוא רב חננאל.

מפורסמים מעשי הגוזמאות שסיפר, המופיעים במסכת בבא בתרא (דף ע"ג, עמוד ב' עד דף ע"ד, עמוד א'), ונקראים "אגדות רבה בר בר חנה". מפרשי אגדות התלמוד המסורתיים כגון המהרש"א והרב קוק, שכתב פירוש על אגדות אלו שמופיע במאמרי הראי"ה, פירשו אותן כאלגוריה על תולדות עם ישראל. רבי נחמן מברסלב פירש אגדות אלו על דרך הקבלה. רבי נחמן סיפר כי בשובו מארץ ישראל נגלה אליו חזיון בו הופיע רבה בר בר חנה, שביאר לו את הפירושים האמיתיים לאגדותיו.

רב אחא בר יעקב

רב אחא בר יעקב - אמורא בבלי מן הדור השלישי-רביעי. מתלמידי רב הונא. היה מראשי היהודים בפפוניא. בתלמוד מסופר עליו שהיה חסיד וחכם גדול.

במסכת בבא קמא (דף מ.) מסופר שרבא שיבח את רב אחא בר יעקב בפני ראש ישיבת נהרדעא, רב נחמן, שהוא "אדם גדול", רב נחמן שהיה מגדולי הדור, הסתקרן והחליט לבחון את רב אחא בר יעקב, הוא ביקש שיקשה רב אחא בפניו קושיות על מנת לראות את חריפותו. רב אחא בר יעקב החל מקשה שאלות מורכבות עד שרב נחמן נאלץ לבקש ממנו להפסיק מרוב הצורך לעיין בעמקות השאלות.

רב אחא נהג הקפדה רבה בסדרי לימודיו, ומה שלא הספיק ללמוד ביום למד בלילה. בתלמוד מסופר על נס שקרה לו כששלח את בנו, רב יעקב, ללמוד אצל אביו. לאחר שהבן לא סיפק את רצון אביו, הלך רב אחא ללמוד במקומו. בעירו של אביו היה בית מדרש ששכן בו שד, שאם היו באים שני בני אדם - אפילו ביום - היה מזיקם, ותמוה מאוד כוחו של שד זה, מכיוון ששדים תוקפים רק בלילה ואינם תוקפים שני אנשים אלא יחידים כל שכן אם הם חכמים בתורה. כיוון שידע אביו שרב אחא מלומד בניסים, ציווה על תושבי המקום שלא יתנו לו אכסניא. רב אחא נאלץ לישון באותו בית מדרש. קם עליו המזיק ונדמה לו כנחש בעל שבעה ראשים, רב אחא התפלל, ועל כל כריעה שכרע בתפילתו נפל אחד מראשי המזיק. בנו נקרא יעקב, ובן בתו נקרא יעקב. אחותו נישאה לרב איקא, ובנה היה רב אחא בריה דרב איקא. רב אחא בר יעקב נפטר בעקבות עין הרע שנתנו בו חבריו, על כך שבפעם הראשונה שכתב ספר תורה נזדמן לו "אורכו כהקיפו".

רב ספרא

אמורא בבלי בדור השלישי והרביעי, במחצית הראשונה של המאה הרביעית לספירה, שעלה כמה פעמים לא"י וחזר לבבל.

עסק בהלכה בלבד. ר' אבהו שיבח את רב ספרא בפני המינים, ששימשו כנראה פקידי השלטון בקסרין, שאדם גדול הוא, והם ויתרו לו על מכס של שלוש עשרה שנה. פעם שאלו המינים את רב ספרא לפירוש פסוק אחד, ולא ידע להשיבם. אמרו לר' אבהו: האם לא אמרת שאדם גדול הוא? אמר להם: לא אמרתי אלא גדול בתלמוד ולא במקרא (ע"ז ד:א). רב ספרא הביא עמו מא"י שמועות ומסורות קדומות. חכמים היו מבקשים ממנו שבעלותו לא"י (או בשובו לבבל) ימלא שליחות עבורם.

רב ספרא נחשב למופת לנאמנות: "ודובר אמת בלבבו" (תהלים טו:ב) - כגון רב ספרא (מכות כד:א). פעם היה לו חמור למכירה. בא אדם אחד שביקש לקנותו. היה רב ספרא עסוק בקריאת שמע. אמר לו הקונה: מכור לי חמורך במחיר כך וכך. לא השיבו. סבר אותו קונה שלא ניחא לו לרב ספרא במחיר זה והוסיף לו על המקח. לא השיב לו. לאחר שסיים אמר לו רב ספרא: משעה שאמרת לי את המחיר הראשון גמרתי בלבי למכרו לך, לכן לא אקח את התוספת שהוספת (שאליות, פרשת ויחי).

רב נחמן בר יצחק

מגדולי אמוראי בבל בדור הרביעי, במחצית הראשונה של המאה הרביעית לספירה. יליד העיר סורא (גטין לא:ב). למד מפי כמה חכמים, בהם רב נחמן (בר יעקב), שישב לפניו ביחד עם רבא חברו (עירובין מג:ב). כן למד אצל רב חסדא ומסר בשמו (ע"ז סג:א). עמד בראש ישיבת פומבדיתא בשנים 352-357. שימש בתפקיד ראש כלה (ב"ב כב:א) - דרש בפני הקהל המתאסף ללמוד תורה בחודשים אדר ואלול. אחרי פטירת רבא נתמנה רב נחמן בר יצחק לראש ישיבת פומבדיתא, תפקיד שמילא בשנים 352-357. (אגרת רב שרירא). דרך לימודו של רב נחמן בר יצחק התאפיינה בדיוקנות ובסדר שהיה נותן לדבריו. דיקדק במסירת שמות בעלי השמועה, ובנוסח המשנה ואותיותיה (ביצה לה:ב; ב"ק ס:א). עסק בענייני מסורת, והרבה פעמים הוא מביא את מסורת הקריאה במקרא לעניין מלאות וחסרות (יומא לח:ב; יבמות סה:א ועוד). חבריו: רב נחמן בר רב חסדא, וחכמי הדור החמישי, רב פפא (כריתות ח:א), ורב הונא בריה דרב יהושע (סנהדרין ל:ב), ואחרים. היה מצוין במידותיו: נוח לבריות ומדבר שלום עם כל אדם (ברכות לט:ב). נזהר שלא להעליב אדם (שבת מו:ב). גינה את הגאווה (סוטה ה:א) ואת הכעס (נדה כב:ב). דקדק במצוות, שהם דברים העומדים ברומו של עולם (ברכות ו:ב). היה אומר: חביבה מצווה בשעתה (פסחים קה:ב); אין עושין מצוות חבילות חבילות, כדי שלא יתראו בעיניו כמשא (שם קב:ב). בערב שבת היה נושא צרכי שבת על כתפיו, מכתף ונכנס מכתף ויוצא (שבת קיט:א). אמר: כל המענג את השבת ניצול משעבוד גלויות (שם קיח:ב).

אביי

אחד מגדולי האמוראים בדור הרביעי. אביי היה יתום ובגיל קטן מאוד אספו רבה לביתו יחד עם חברו לימים רבא. הוא וחברו רבא גדלו יחד בביתו של רבה והיו לומדים יחד בסגנון למדני מיוחד שהגמרא קוראת לזה 'הוויות אביי ורבא'. מסופר שכשהיו קטנים רצה רבה לבוחנם ושאל אותם היכן נמצא ה'. רבא הצביע על הגג ואביי יצא לבחוץ והצביע על השמיים יש שראו בהבדל זה הבדל מהותי בין אביי לרבא. כשיש מחלוקת בין אביי לרבא פוסקים כרבא חוץ משש סוגיות ששמן בר"ת יע"ל קג"ם. אביי למד אצל דודו ומאמצו רבה, וכן אצל רב יוסף ששניהם היו ראשי הישיבה בפומפדיתא. לאחר פטירתם התמנה אביי לממשיכם ולאחר פטירתו המשיך אחריו חברו רבא. לאביי היה שילוב מיוחד שהיה גדול בתורה ובחסידות. מסופר שכל יום ששי היתה בת קול יוצאת מן השמים ואומרת לו "שלום עליך".

רבא

רבא - מגדולי אמוראי בבל בדור הרביעי. נקרא תמיד בשם רבא סתם. נולד במחוזא בשנת מות רב יהודה בר יחזקאל, 299 לספירה לערך. רוב ימיו ישב בעיר מגורי אביו רב יוסף בר חמא ושם מת בשנת 352. קבל תורתו מהרבה חכמים ובראשם רב נחמן בר יעקב היושב במחוזא. בילדותו למד בסורא בבית רב חסדא. שנים הרבה שמש את רב יוסף בפומבדיתא. אביי ורבא היו זוג חברים ודבריהם בהלכה נמסרים יחד לדורות הבאים. על ידם החלה חתימת התלמוד ועליהם סמכו בזה תלמידיהם ותלמידי תלמידיהם. אחרי מות אביי (338) נעשה רבא לראש הישיבה הגדולה, שעברה מפומבדיתא למחוזא. רבא עמד בראשה עד יום מותו. רבא היה עשיר מאוד. רבא הצטיין בדרשות אגדה.

רבא קבל תורתו מחכמים רבים, ובראשם רב נחמן בר יעקב היושב במחוזא. הוא מספר על מה שראה ממנהגי רב נחמן (ברכות ל"ד), והרבה מדברי ר"נ בהלכה אמר בשמו.

כאשר שמע דברי רבו נאמרים שלא במדויק היה נוהג לומר: הלא אמרתי לכם שלא תתלו דקדוקים ריקים (בוקי סריקי) בר"נ (ב"ב ז' ועוד), והיה אצל ר"נ בשעת מיתתו, ור"נ נראה אליו אחר מותו (רבא מ"ק כ"ח).

בילדותו למד רבא בסורא בבית רב חסדא, עם חברו רמי בר חמא שנשא את בת רב חסדא. אחרי מות רמי לקחה רבא (סוכה כ"ט). רבא שימש גם את רב ששת (ברכות ל"ד), ושנים הרבה שימש את רב יוסף בפומבדיתא.

בימי רבה ובימי רב יוסף התגורר רבא בפומבדיתא, במקום הישיבה הגדולה, שם נקשרה בינו ובין אב"י ברית נאמנה שאותותיה ניכרים בכל חלקי התלמוד.

רבא היה משחד מהונו את בית המלך להעביר גזרות רעות, כי בימיו כבדה יד מלך שבור על בני ישראל בבבל (חגיגה ה').

בין דברי האגדה של רבא חשובים מאמריו על תלמוד תורה.

כאשר ראה את רב המנונא מאריך בתפלתו (וגורע מזמן התלמוד), אמר שמניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה (שבת י'). בדרשות על איוב שם בפי רעי איוב את הדברים האלה: ברא הקב"ה יצר הרע ברא התורה תבלין (ב"ב ט"ז). בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו: נשאת ונתת באמונה? קבעת עתים לתורה? (שבת ל"א).

רבא חס על כבוד התורה ולומדיה. צריך שתהיה בכל ת"ח מידה קטנה של גסות רוח (סוטה ה'). בשמתא דאית ביה ובשמתא דלית ביה).

רבא החזיק טובה לעצמו, שכשבא צורבא מרבנן לדין לא נטה לשכב עד שלא הפך בזכותו (שבת קי"ט). התיר לצורבא מרבנן לומר 'צורבא מרבנן אנא, הקדימו דיני לשל אחרים' (נדרים ס"ב). מהאמור בעזרא (ז' כ"ד) למד שמותר לת"ח לומר איני נותן כרגא (שם ס"ב).

כאשר רומם כבוד מי שתורתו אומנתו, חייב אותו להיות ראוי לכבוד הזה. המשיל את תלמידי החכמים לארון הקדש: וכמו שנאמר בארון מבית ומחוץ תצפנו (שמות כ"ה י"ג), כן כל ת"ח שאין תוכו כברו אינו ת"ח (יומא ע"ב).

בכל אמוראי בבל אין דומה לרבא באגדה. פעמים אין ספור נמצאים בתלמוד דברי אגדה שדרש ברבים (רובם נאמר בראשם "דרש רבא"). דרש גם דברי הלכה (פסחים ה'), וגם דברי מוסר כמו: עזרו איש את אחיו כדי שיהא לכם שלום במלכות (ב"ב ט'), כבדו נשיכם כדי שהתעשרו (ב"מ נ"ט).

מדרכי דרשותיו ראוי להזכיר שאהב להכריע בין שני כתובים הסותרים זה לזה וגם בלמדו את בנו מקרא, "רמי קראי אהדי" (זבחים קט"ז). אהב להשתמש במשלי בני אדם.

יש בתלמוד סיפור ארוך על שיחה בין רבא לרבה בר מרי (בעל אגדה שבא לא"י). רבא שאל על שלושה עשר משלי בני אדם איפה נרמזו במקרא. רוב תשובותיו של רבה בר מרי מצאו חן בעיניו, ועל מקצתם הייתה לו תשובה אחרת (ב"ק צ"ב-צ"ג).

במדרשי הלכה נמצאות דרשות רבות בשם רבא. הוא הוציא הלכות מפסוקי תורה ומפסוקי נביאים וכתובים.

לרבא היו שני בנים שעשו חיל בתורה רב יוסף ורב משורשיא. בשעת מיתתו היה אצלו אחיו רב שיעורים (מו"ק כ"ח). אמרו כשנפטר רבא (וכן כשנפטר אב"י) געשו גלי נהר חדקל וגדותיו נשקו זה לזה (שם כ"ה).

אב"י ורבא

אב"י ורבא היו לחברים בלתי נפרדים, ודבריהם בהלכה נמסרים לרוב יחד לדורות הבאים. אב"י ורבא דומים לזוג אחר, רב ושמואל. מחלוקותיהם של שני זוגות אלה נקראים בשם מיוחד: "הויות", "הויות דרב ושמואל" (ברכות כ), "הויות דאב"י ורבא" (סוכה כ"ח).

מאמרי התלמוד המתחילים במלה "איתמר" כוללים ברובם מחלוקת רב ושמואל ומחלוקת אב"י ורבא בהלכה. שני זוגות אלה נזכרים יותר מזוגות אחרים שאמרו דבר אחד: מה שהתחילו שני ראשי המדברים בישיבות בבל, רב ושמואל, גמרו אב"י ורבא. על ידם החלה חתימת התלמוד ועליהם סמכו בזה תלמידיהם ותלמידי תלמידיהם.

רב אחא בר רב איקא

אמורא בבלי בדור החמישי לאמוראי בבל.
נולד לרב איקא, ולאחותו של רב אחא בר יעקב. הוא התגורר בפפוניא, יחד עם דודו, רב אחא בר יעקב.
מוזכר בתלמוד הבבלי עשרות פעמים, כשהוא דן עם רב פפא חבירו, ורב הונא בר מנוח מזכיר רבות מאמרותיו. ייתכן שהיה אחיו של רב הונא בריה דרב איקא.

רב פפא

מגדולי אמוראי בבל בדור החמישי, במחצית השניה של המאה הרביעית לספירה. נפטר בשנת 376.
תלמידים של אביו ורבא, וחברו של רב הונא בריה דרב יהושע.
אחרי מות רבא התפלגה ישיבתו: חלק אחד הלך עם רב נחמן בר יצחק לפומבדיתא, וחלק אחר הלך עם רב פפא לנרש, הקרובה לסורא. ישיבתו מפורסמת ורבים היו תלמידיה.
רב פפא התעשר מתעשיית שיכר (פסחים ק"ג:א). את עושרו תלה בזכות שנשא אשה כוהנת (פסחים מט:א).
נהג כבוד בתלמידי חכמים. בבואו לעיר הולך מיד לבקר את החכם שבה (נדה לג:ב). כשפעם התבטא על תלמיד חכם שלא בדרך כבוד, גזר על עצמו תענית (סנהדרין ק:א). היה מיראי הוראה. בענייני הלכה דרכו להחמיר כשתי הדעות (שבת כ:א; חולין מו:א).

מר זוטרא בריה דרב נחמן

אמורא בבלי בדור השישי. ראש ישיבת פומבדיתא בשנים 414-411. חברם של אמיר ורב אשי, וכן של רב יימר בר שלמיא (ברכות נג:ב), ומרימר (ברכות ל:א).
היה תלמידים של רב פפא (יבמות עה:ב ועוד) ורב פפי, והוא מספר על מנהגיו (סוכה מו:א). מסר הלכות בשם רב הונא (עירובין מא:ב), רב חסדא (חולין מד:ב) ורב ששת (בכורות כז:ב ועוד).

רב אשי

רב אשי, גדול אמוראי בבל בדור השישי, ועורך התלמוד הבבלי. (427-352)
נולד בשנת 352, בשנת מותו של רבא (קידושין עב:ב). רבו המובהק היה רב כהנא מפום נהרא. רב אשי הקים מחדש את ישיבת מתא מחסיא, שהייתה סמוכה לסורא, שנעזבה מימות רב חסדא. ששים שנה עמד בראש הישיבה.

מפעל חייו היה סידור התלמוד הבבלי ועריכתו. במקום אחד אומר רבינא, תלמידו של רב אשי: במהדורה קמא של רב אשי אמר לנו כך, ובמהדורה בתרא של רב אשי אמר לנו באופן אחר (ב"ב קנז:ב). לפי פירוש רב האי גאון, רב אשי עמד בראש הישיבה ששים שנה, ובכל שנה, בשני חודשי הכלה, היה מסיים שתי מסכתות, באופן שבשלושים שנה סיים את כל הש"ס. וכן עשה בשלושים שנה אחרונות. מהדורה קמא היינו שלושים שנה ראשונות, ומהדורה בתרא הן שלושים שנה אחרונות.

המסורת שרב אשי הוא עורך התלמוד מסתמכת בעיקר על המימרא "רבי ור' נתן סוף משנה, רב אשי ורבינא סוף הוראה" (ב"מ פו:א). רש"י מבאר: "סוף כל האמוראין... רב אשי ורבינא סידרו שמועות אמוראין שלפניהם וקבעו על סדר המסכתות, כל אחד ואחד אצל המשנה הראויה והשנויה לה..."

רב אשי ורבינא לא היו המסדרים הראשונים והיחידים של התלמוד הבבלי, שהרי יש הרבה סוגיות בתלמוד שעל פי תוכן, לשון וסגנון אפשר לראות שהיו מסודרות זמן רב לפני רב אשי. רוב דברי האמוראים הראשונים הגיעו לרב אשי כשהם מסודרים כפי שהם בתלמוד לפנינו, ובעיקר פירוש המשנה, שנשנה והתפרש החל מן האמוראים הראשונים.
רב אשי סידר את החומר של הדור הקודם לו, וערך את החומר הרב, שהגיע אליו מסודר מבתי מדרש שונים, בלשונות שונות ובגרסאות שונות. ברר את אמיתת הגרסאות, ומסר לאומה תלמוד מסודר ומשוכלל.

גורמים שונים עזרו לרב אשי בביצוע המפעל הכביר שנטל על שכמו, שהקיף תקופה של מאות שנים. יש להניח שמפעל זה נעשה על ידי ועד גדול של חכמים, שהתרכז בישיבת סורא, בראשו עמד רב אשי.

דבר זה נתאפשר בראש וראשונה הודות לתנאים פוליטיים נוחים ומצב כלכלי טוב. בבבל מלך המלך איזגדר השני, שיחסו לכל אזרחיו היה הוגן. בייחוד התייחס בחיבה ליהודים, ואת חכמיהם הוקיר. תחת שלטונו היה מצבם הכלכלי של יהודי בבל טוב למדי, והם נהנו מחופש יחסי. תנאים אלה איפשרו את המנוחה הדרושה לחכמי ישראל לביצוע המפעל הכביר.

נוסף לזה היה רב אשי עשיר מופלג. "מימות רבי עד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד" (גטין נט:א). היו לו נכסים מרובים ויערות (מו"ק יב:ב, נדרים סב:ב). בביתו השתמשו בכלים של זכוית לבנה, שהיו יקרים מאוד. חותנו היה רמי בר אבא, שהיה תלמיד חכם (חולין קיא:א). בנו מר בר רב אשי, היה מחכמי הדור השביעי וישב על כיסא אביו, ובן אחר שלו, רב סמא, היה תלמיד חכם (כתובות סט:א).

